

Motion till riksdagen 2011/12:Fi18

av **Mikael Damberg m.fl. (S)**
med anledning av prop. 2011/12:100

2012 års ekonomiska vårproposition

Innehållsförteckning

Förslag till riksdagsbeslut	3
A Kunskap och arbete bygger Sverige	3
En politik för fler jobb och växande företag – sammanfattning	4
B Det ekonomiska läget	7
Svag utveckling i svensk ekonomi	7
Skuldkrisen i Europa	9
Svag konjunkturutveckling att vänta	10
Arbetsmarknaden	12
Det långvariga utanförskapet ökar	12
Fortsatt stor skillnad i sysselsättningsgrad mellan kvinnor och män	13
Försämrad matchning på arbetsmarknaden	14
Ineffektiva arbetsmarknadspolitiska åtgärder	15
Strukturella utmaningar för arbetsmarknadspolitiken	16
Ungdomsarbetslösheten – en av de högsta i Europa	17
Utvecklingen i kommunsektorn	19
Ökande barnfattigdom i spåren av jobbmisslyckandet	20
C Ansvar för offentliga finanser	20
Sunda statsfinansiering är grunden	20
Ett sysselsättningspolitiskt ramverk	21
Full sysselsättning – det allt överskuggande målet	21
Det indirekta sysselsättningsmålet bör göras explicit	22
Hur kan man definiera ett sysselsättningsmål?	22
Offentliga investeringar och det finanspolitiska ramverket	24
Högt sparande i svensk ekonomi	24
Är de offentliga investeringarna för låga?	24
Mål för offentliga investeringar – en problematisering	26
D En politik för fler jobb och växande företag	27
Strategisk samverkan	29
Insatser för att bryta ungdomsarbetslösheten	30

Fel! Okänt namn på

Utbildningskontrakt för unga arbetslösa utan fullständig gymnasieutbildning	30
Traineeplatser	32
Nynäshamnsmodellen för sommarjobb införs i hela landet.....	33
Omställning	33
Högre utbildning	34
Vuxenutbildning	34
Utbildningsvikariat	34
Omställning kräver trygghet.....	35
Ökade drivkrafter till arbete för personer med försörjningsstöd.....	36
En bättre fungerande bostadsmarknad.....	36
Insatser för bättre riskkapitalförsörjning.....	37
Riskkapitalfond.....	37
En dörr in.....	38
Riskkapitalavdrag	38
Forskning och utveckling	38
Långsiktigt ökade resurser till statlig forskning.....	38
Utvidgad avdragsrätt för FoU-investeringar.....	39
Ytterligare skatteincitament för att stimulera FoU-investeringar.....	39
Innovationsupphandling	39
Infrastruktur och transporter	41
Investeringar i infrastruktur – en nyckel för hållbar tillväxt	41
Ökade investeringar och prioritering av miljövänliga transporter.....	41
Finansiering av infrastruktur.....	42
Miljöbilspremie	42
En kunskapsskola för alla	43
Kunskapsresultaten sjunker och likvärdigheten minskar.	43
Investera i lärarna	43
Utvecklingen av rektorsrollen.....	44
Motverka social segregation	44
Forskning om skolan	44

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen beslutar riktlinjer för den ekonomiska politiken och budgetpolitiken i enlighet med vad som anförs i motionen.

A Kunskap och arbete bygger Sverige

Sverige är ett modernt och framgångsrikt land. Vi svenskar är positiva till utveckling och öppna för omvärlden. Svenska ungdomar har självförtroende och framåtanda. Sverige förtjänar en regering som vågar tänka offensivt och föra en modern, framtidsinriktad och jobbskapande politik.

Arbetslösheten är i dag nästan åtta procent och prognoserna pekar på en fortsatt hög nivå. Allra mest bekymmersamt är den höga ungdomsarbetslösheten och den stigande långtidsarbetslösheten. 70 000 har varit utan jobb i mer än två år och arbetslösheten bland unga är 25 procent. Regeringens politik har nu prövats i sex år, i både hög- och lågkonjunktur, och det är uppenbart att den inte leder till fler jobb.

I den vårbudgetproposition som regeringen har lagt fram finns det inga nya förslag eller initiativ för fler jobb. Det har blivit alltmer uppenbart att regeringen redan har spelat ut alla sina kort, har slut på idéer och att deras politik inte biter på arbetslösheten. Det duger inte. Sveriges utvecklingsbejakande befolkning förtjänar bättre.

Vi socialdemokrater sätter jobben i centrum. Sveriges största tillgång är invånarnas vilja till arbete. Det är förutsättningen för vårt välstånd och för att vi ska kunna lämna efter oss ett gott samhälle till våra barn. För varje människa är förmågan till egen försörjning nyckeln till att känna sig fri och kunna göra egna livsval.

En hög arbetslöshet slår dessutom direkt på de offentliga finanserna och Sveriges förmåga att finansiera skola, vård och äldreomsorg. Oavsett ur vilket perspektiv man ser det är allt annat än full sysselsättning ett slöseri med resurser.

Flera av Sveriges viktigaste exportländer i Europa befinner sig i en djup ekonomisk kris. Men andra delar av världsekonomin, inte minst i Asien och delar av Sydamerika, präglas av en fortsatt mycket hög tillväxt. Att befolkningsrika länder som Kina, Indien och Brasilien upplever en dramatisk välståndsökning innebär stora möjligheter för ett land som Sverige.

För att dra nytta av allt det positiva som globaliseringen innebär krävs det politisk handling. Svenska företag ska konkurrera med kunskap. I den stenhårda internationella konkurrensen kan Sverige inte hävda sig med låga löner, lägre kompetens och gårdagens teknik. Vi måste ständigt förbättra oss, stärka våra kunskaper och ligga längst fram i utvecklingen av nya affärsidéer, produkter och tjänster.

Fel! Okänt namn på

Företag och jobb uppstår inte ur tomma intet. I denna motion presenterar vi en framtidsinriktad ekonomisk politik byggd på insikten att kunskap och arbete bygger Sverige.

En politik för fler jobb och växande företag – sammanfattning

Ansvar för de offentliga finanserna

- ? *Ett sysselsättningspolitiskt ramverk.* Vi vill utveckla det finanspolitiska ramverket med ett mål för sysselsättningen. Syftet med ett sådant mål är att underlätta prioriteringar i politikutvecklingen. Sysselsättningsgraden, eventuellt i kombination med antalet arbetade timmar och/eller arbetslösheten, skulle kunna utgöra en lämplig indikator för ett sysselsättningsmål. Hur målet ska definieras är dock en komplicerad fråga som behöver analyseras djupare innan man slutligen tar ställning.
- ? *Förbättrad uppföljning av de offentliga investeringarna.* Under senare tid har det väckts en diskussion om huruvida det nuvarande överskottsmålet bör kompletteras med ett mål för investeringar i reala tillgångar såsom vägar och järnvägar. Efter en fördjupad analys är nu vår bedömning att ett sådant mål skulle vara förknippat med betydande politiska, men även rent tekniska, problem. Däremot finns det starka skäl att förbättra uppföljningen av hur de offentliga investeringarna utvecklas, t.ex. genom högre kvalitet i den officiella statistiken. Det finns också skäl att parallellt med de treåriga utgiftstaken fastställa någon form av plan för utgifter i statsbudgeten av investeringskaraktär, det vill säga infrastruktur, utbildning och forskning.

Strategisk samverkan

- ? *Strategisk samverkan.* Vi vill i dialog med näringslivet, akademien och de fackliga organisationerna utveckla en samverkansmodell som tar sin utgångspunkt i centrala framtidsutmaningar för vårt samhälle – både inhemska och globala. Framtidens utmaningar kan, rätt hanterade, i många fall innebära betydande möjligheter att stärka svensk konkurrenskraft och därmed skapa nya arbetstillfällen.
- ? *Nationell innovationsberedning.* Som ett led i arbetet med att bygga strategisk samverkan föreslår vi även att det inrättas en nationell innovationsberedning. Beredningen ges högsta politiska prioritet och leds av statsministern.

Ett program för att bryta ungdomsarbetslösheten

- ? *Utbildningskontrakt.* Vi föreslår att utbildningskontrakt införs för alla unga arbetslösa under 25 år som inte har fullgjort sina gymnasiestudier. Individerna garanteras insatser med syftet att ge gymnasiekompetens, såväl utbildning som vägledning, motiveringsarbete och annat stöd. Samtidigt villkoras ersättningar från det offentliga – arbetslöshetsunderstöd, ekonomisk bistånd och aktivitetsstöd – samt olika typer av arbetsmarknadspolitiska in-

Fel! Okänt namn på

satser, som nystartsjobb och arbetsmarknadsutbildningar, av att den unge arbetslöse fullföljer en individuellt utformad utbildningsplan.

- ? *Traineeanställningar.* För unga under 25 år som har fullgjort sin gymnasieutbildning vill vi skapa särskilda traineeplatser. En kraftfull ekonomisk stimulans riktas till de företag och organisationer som anställer en trainee. Alla arbetsgivare ska kunna ansöka om att anställa en trainee under förutsättning att det finns en godkänd handlingsplan med ett tydligt utbildningsinnehåll. För att öka kontaktytan mellan högskolan och näringslivet samt underlätta ett snabbare arbetsmarknadsinträde vill vi även skapa särskilda traineeanställningar för unga akademiker.
- ? *Sommarjobb enligt Nynäshamnsmodellen.* I Nynäshamn i södra Stockholms län har kommunen och näringslivet under ett antal år bedrivit ett mycket framgångsrikt samarbete för att skaffa fram sommarjobb åt skolungdomar, en modell vi vill införa i hela landet genom ett riktat stimulansbidrag till kommunerna.

Omställning

- ? *Högre utbildning.* Vårt mål är att hälften av 30–34-åringarna ska ha genomgått en minst 2-årig högre utbildning (högskola och yrkeshögskola) år 2020. Vi vill också höja kvaliteten i utbildningen och snabba på arbetsmarknadsinträde efter examen genom särskilda traineeanställningar för akademiker.
- ? *Vuxenutbildning.* Personer utan gymnasieutbildning löper väsentligt högre risk att hamna i arbetslöshet. Vi ser ett betydande behov av att bygga ut vuxenutbildningen och den yrkesinriktade arbetsmarknadsutbildningen under kommande år.
- ? *Utbildningsvikariat.* För att ge personer som varit långvarigt arbetslösa ny och efterfrågad arbetslivserfarenhet och samtidigt stimulera till livslångt lärande vill vi införa ett system med utbildningsvikariat. Den arbetsgivare som vikariatsanställer en långtidsarbetslös för att ge en fast anställd möjlighet att fortbilda sig inom sitt yrkesområde ska ges ett betydande ekonomiskt stöd från staten. Den fast anställde behåller sina ordinarie löneförmåner under utbildningstiden, men arbetsgivaren kan få ersättning för utbildningskostnaderna.
- ? *Ökade drivkrafter för personer med försörjningsstöd.* Ett stort problem generellt för personer med försörjningsstöd som försöker etablera sig på arbetsmarknaden är att försörjningsstödet minskas fullt ut med intjänad inkomst. I syfte att stödja ett arbetsinträde föreslår vi en tidsbegränsad skattekreditering för personer med försörjningsstöd som börjar arbeta.

Insatser för förbättrad riskkapitalförsörjning

- ? *Riskkapitalfond.* Finansskrisen har ytterligare försvårat för företagen att hitta riskvilligt kapital. Vi vill skapa en statlig riskkapitalfond med ett särskilt fokus på investeringar i innovativa små och medelstora industri- och tjänsteföretag. Fonden ska gå in i tidiga utvecklingsfaser och agera tydligt marknadskompletterande, vilket innebär att enskilda engagemang ska avslutas när företaget har nått en mognad som möjliggör privat finansiering.

Fel! Okänt namn på

- ? *En dörr in.* De offentliga riskkapitalinsatserna i Sverige präglas av en långtgående fragmentisering. Vår bedömning är att det finns betydande skalfördelar att vinna genom att bättre samordna de olika aktörerna och i vissa fall även fusionera dem. Vi vill i dialog med näringslivet genomföra en kartläggning och analys i syfte att hitta potentialer för att effektivisera de statligt finansierade riskkapitalinsatserna.
- ? *Riskkapitalavdrag.* Vi vill stärka de ekonomiska incitamenten för investeringar i externt tillväxtkapital i onoterade bolag. En möjlig lösning är att koppla en skattereduktion till den typen av investeringar.

Forskning och utveckling

- ? *Långsiktigt ökade resurser till den statliga forskningen.* De statliga investeringarna i forskning är en hörnsten i innovations- och näringspolitiken. Vi vill långsiktigt öka volymen statlig forskning.
- ? *Utvidgad avdragsrätt för investeringar i forskning och utveckling (FoU).* De svenska privata FoU-investeringarna är fortfarande mycket starkt koncentrerade till ett fåtal stora företag. För att driva på investeringarna och samtidigt skapa en mer differentierad och därmed mindre sårbar privat forskningsbas vill vi utöka avdragsrätten för FoU-utgifter. Vi föreslår därför att företag under ett uppbyggnadsskede även får göra avdrag för FoU-utgifter mot arbetsgivaravgiften.
- ? *Nationell strategi för innovationsupphandling.* För att öka den svenska konkurrenskraften vill vi vidta åtgärder för att öka inslagen av s.k. innovationsupphandling. Den offentliga upphandlingen omsätter omkring 500 miljarder kronor per år och borde kunna nyttjas på ett mycket bättre sätt som ett verktyg för att driva på förnyelsen av svensk ekonomi. Vi anser att det finns starka behov av en nationell strategi för innovationsupphandling. I arbetet med att ta fram den nationella strategin bör det också formuleras mål för hur stor andel av den totala volymen offentlig upphandling som ska användas för innovationsupphandlingar.

Infrastruktur

- ? *Ökade investeringar och prioritering av järnvägen.* Under de kommande åren ser vi ett behov av att öka investeringarna i infrastrukturen, framför allt järnvägen. Efter en lång tid av bristande resurser till underhåll och begränsad kapacitetsökning är det svenska järnvägsnätet starkt ansträngt. Bristerna i järnvägsinfrastrukturen leder till betydande samhällsekonomiska förluster.
- ? *Finansiering av infrastruktur.* Investeringar i vägar och järnvägar ska finansieras på ett ansvarsfullt sätt genom anslag i statsbudgeten. Vi är dock på sikt öppna för att i vissa väl avgränsade fall pröva den modell för kombinerad låne- och avgiftsfinansiering som regeringen har tillämpat inom ramen för bl.a. Stockholmsöverenskommelsen. För att få utrymme för fler angelägna investeringar anser vi att inslaget av olika typer av brukaravgifter bör öka.

En kunskapsskola för alla

- ? *Investera i lärarna.* Lärarkretsens status måste bli högre, bl.a. genom att lämplighetstester införs. Efter genomförd lärarutbildning behöver lärarna också garanteras återkommande kompetensutveckling och fler karriärvägar under hela arbetslivet. Skolhuvudmännen och rektorerna måste ta till vara den kompetens som lärarna besitter och stimulera till professionell utveckling och ett större ansvarstagande i skolan.
- ? *Utvecklingen av rektorsrollen.* I dag präglas mycket av skolledarens arbetstid av administration. Rektorer i Sverige måste kunna lägga mer tid på det pedagogiska ledarskapet om vi ska vända utvecklingen i skolan. Skolledare måste ges möjlighet till fortsatt pedagogiskt utvecklingsstöd.

B Det ekonomiska läget

Svag utveckling i svensk ekonomi

Sveriges väg genom den globala krisen har präglats av tvära kast. När finanskrisen slog klorna i världsekonomin hösten 2008 föll investeringarna och konsumtionen drastiskt på många av Sveriges viktigaste exportmarknader. En lång räkka av varuexporterande svenska bolag fick se sina orderböcker tömmas över en natt. Innan fallet hade stannat upp hade Sveriges totala export minskat med hela 18 procent, varav varuexporten, som minskade med närmast ofattbara 23 procent, stod för merparten av minskningen. Det dramatiska fallet i exporten tillsammans med en nära nog lika abrupt minskning av de privata investeringarna ledde till ett samlat BNP-fall under 2009 på 5,0 procent.¹

Massiva finans- och penningpolitiska insatser i vår omvärld tillsammans med en snabb försvagning av den svenska kronan² ledde dock redan under 2010 till en kraftfull rekyl uppåt för svensk export. BNP-tillväxten 2010 stannade på 6,1 procent, vilket var den högsta noteringen sedan mitten på 1960-talet. Tillväxten i svensk ekonomi fortsatte sedan i stadigt tempo under 2011 för att, till följd av en svag exportutveckling, vändas till ett relativt kraftigt fall på över 1 procent mellan tredje och fjärde kvartalet.³

Det är genom de stora svängningarna i BNP under finanskrisen som Sverige utmärker sig i en jämförelse med övriga mogna industriländer. Sverige har också lyckats upprätthålla starka offentliga finanser på ett sätt som få industriländer kan mäta sig med. Men den totala återhämtningen i svensk

¹ SCB/Nationalräkenskaperna.

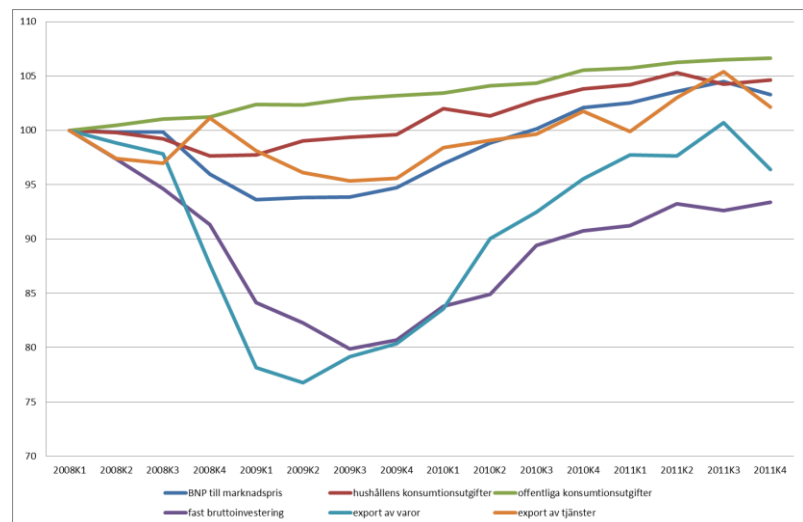
² TCW-index (Total Competitiveness Weights), vilket är ett sätt att mäta kronans värde mot en korg av andra valutor, föll med omkring 25 procent.

³ SCB/Nationalräkenskaperna.

Fel! Okänt namn på

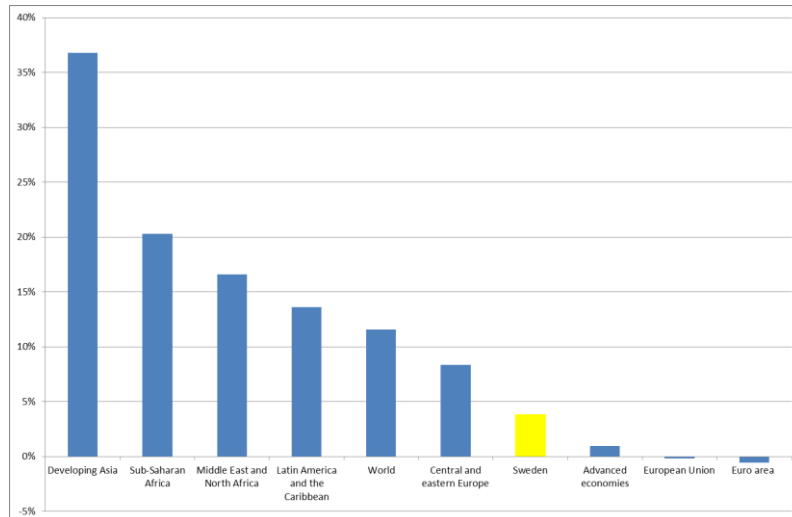
ekonomi framstår inte på något sätt som exceptionell i ett internationellt perspektiv. Sverige ansluter sig i allt väsentligt till den breda mittklungan bland industriländerna när det gäller tillväxt i BNP och sysselsättning perioden 2008–2011. Vidgar man perspektivet ytterligare framstår faktiskt svensk ekonomi som tämligen blek. Även om jämförelsen självfallet inte är helt rättvis tål det ändå att konstateras att världsekonomin har vuxit med totalt 12 procent 2008–2011 jämfört med Sveriges tillväxt på 4 procent under samma period. Sticker ut gör särskilt de snabbväxande länderna i Asien som vuxit med enorma 8 procent per år, eller totalt 37 procent, sedan 2008.

Figur 1 Investeringar, konsumtion och export i Sverige 2008–2011 (2008K1=index 100)

Källa: Bearbetning av data från SCB/Nationalräkenskaperna.

Figur 2 Total BNP-tillväxt i olika delar av världsekonomin 2008–2011

Källa: IMF, World Economic Outlook Database.

Skuldkrisen i Europa

Under de senaste två decennierna har det vuxit fram betydande globala obalanser. En grupp länder med de snabbväxande asiatiska länderna i spetsen, inte minst Kina, har etablerat stora och varaktiga överskott i bytesbalansen.

Dessa reserver har med nödvändighet omvandlats till skulder i andra delar av världsekonomin. Framför allt i USA och delar av Västeuropa har därför förhållandet varit det omvända. Här har konsumtion och inhemska investeringar under lång tid överstigit värdet av produktionen, vilket kommit till uttryck genom en allt större skuldsättning i både privat och offentlig sektor. De växande globala obalanserna har därmed utgjort själva motorn i den kraftfulla kreditexpansion i västvärlden som fick ett abrupt slut i samband med att den globala finanskrisen inleddes 2008.

Gemensamt för många av de länder som nu har problem med stora offentliga underskott och hög offentlig skuldsättning är att de drabbats av kraftigt fallande tillgångspriser i den privata sektorn. När hushållen och företagen nu återställer sina balansräkningar sker det i hög utsträckning genom ett ökat finansiellt sparande, dvs. via neddragningar i konsumtionen och lägre investeringar i reala tillgångar. Den privata sektorns konsolidering får direkta återverkningar på efterfrågan i ekonomin och därmed också negativa effekter på de offentliga finanserna, inte minst genom krympande skatteintäkter och ökande kostnader för arbetslöshetsunderstöd. Till denna indirekta övervältring ska även läggas en räckta mycket kostsamma aktioner med ett mer explicit statligt övertagande av privata skulder.

Det som förenar de länder som nu är indragna i den europeiska skuldkrisen är att den totala upplåningen har varit för hög. Det finns dock betydande

Fel! Okänt namn på

skillnader i hur skuldsättningen fördelats mellan privat och offentlig sektor. Bland de länder som nu brottas med betydande rubbningar i det finansiella systemet återfinns å ena sidan stater som under lång tid misskött sina offentliga finanser samtidigt som upplåningen i hushållssektorn varit relativt måttlig, t.ex. Grekland och Italien. Å andra sidan finns det länder som innan den finansiella krisen stod på en relativt solid offentligfinansiell grund, däribland Island, Irland och Spanien, och där det främst är upplåningen i den privata sektorn som utlöst krisen.

I en rad europeiska länder har brustna tillgångsbulor och finansiell kollaps i den privata sektorn nu omvandlats till en mycket allvarlig statsfinansiell kris. I Grekland, Irland och Portugal har budgetunderskottet och den offentliga skuldsättningen nått sådana nivåer att statens återbetalningsförmåga ifrågasätts. Dessa länder kan därför inte finansiera sin upplåning på den ordinarie statsobligationsmarknaden och är beroende av särskilda nödlån från EU och IMF. Grekland, som brottas med de allra djupaste problemen, har dessutom ingått ett slags ackordsförfarande med privata långivare som innebär skuldavskrivning i utbyte mot att de kvarstående obligationerna garanteras av internationella aktörer.

Det har under en tid spekulerats kring om även andra och betydligt större länder, framför allt Italien och Spanien, kommer att bli tvungna att finansiera sig via nödlån. En sådan utveckling skulle sannolikt skapa en stark oro i det finansiella systemet med kraftigt stigande räntor i hela eurozonen, vilket i sin tur skulle få genomgripande realekonomiska följdverkningar.

Risken för en sådan oordnad upplösning av den europeiska skuldskrisen har dock påtagligt minskat under inledningen av 2012. Den kanske viktigaste orsaken till att stressen på de finansiella marknaderna har dämpats är Europeiska centralbankens (ECB) utgivning av treårslån till fast ränta, en åtgärd som pressat ned statsobligationsräntorna och tydligt minskat risken för en likviditetskris i banksystemet. Den lyckade skuldnedskrivningen i Grekland har sannolikt också bidragit till att reducera oron för en fördjupad kris i Europa. Vidare har det från de länder som 2011 missade sina mål för de offentliga finanserna redan kommit tydliga signaler om ytterligare åtstramningar, vilket också det verkar lugnande på de finansiella marknaderna.

I många fall har den snabba skulduppbyggnaden i både privat och offentlig sektor varit ett sätt att kompensera för bristande konkurrenskraft. Den gemensamma valutan omöjliggör att enskilda länder återställer sin konkurrenskraft via en försvagad växelkurs. I stället kan det krävas andra och mer smärtsamma åtgärder för att sänka kostnadsnivån i näringslivet. Trots betydande sparbetning är det även viktigt att det finns utrymme för långsiktigt produktivitetshöjande investeringar i t.ex. utbildning och forskning.

Svag konjunkturutveckling att vänta

Konjunkturutvecklingen under de kommande åren är svårbedömd och det finns förhållanden som pekar i delvis olika riktningar. En faktor som talar för en snabb återhämtning är att hushållens sparande under ett antal år har varit

högt. Under de senaste tre åren har hushållen i genomsnitt sparat nära 10 procent av sina disponibla inkomster.⁴ Det borde innebära att finns en betydande möjlighet till snabb konsumtionsökning när hushållen börjar se ljusare på framtiden.

I den andra vågskålen ligger en fortsatt mycket osäker utveckling på några av Sveriges viktigaste exportmarknader. Stigande börskurser runt om i världen, fortsatt hög tillväxt i Asien samt signaler om en starkare konjunkturutveckling i USA ger visserligen skäl till optimism, men fortsatta finanspolitiska åtstramningar i OECD-området, inte minst i en rad europeiska länder, kommer sannolikt att hålla tillbaka efterfrågan på svenska exportprodukter.

Mot bakgrund av den finansiella turbulensen i vår omvärld förefaller det inte heller troligt att den svenska kronan, trots svag exportveckling, skulle tappa särskilt mycket i värde under kommande år. Det mycket kraftiga växelkursfall som skedde 2008–2009 och som gav påtaglig draghjälp i industrins snabba återhämtning kommer därför knappast att upprepas.

Den osäkra konjunkturutvecklingen återspeglas på ett tydligt sätt i de aktuella prognoserna över utvecklingen i svensk ekonomi. Det svaga fjärde kvartalet 2011, med fallande export och kraftigt dämpad tillväxt i hushållens konsumtion, har resulterat i att utsikterna för 2012 den senaste tiden har reviderats ned på bred front. Den allmänna uppfattningen bland prognosmakarna tycks nu vara att 2012 blir ett svagt år med en BNP-tillväxt bara obetydligt över noll. Redan nästkommande år förutspås dock tillväxten vara tillbaka på en nivå runt 2 procent.

Även om de flesta av prognosinstituten bedömer att BNP-tillväxten tar fart igen redan 2013 antas arbetsmarknaden utvecklas fortsatt svagt. Den öppna arbetslösheten förväntas bita sig fast kring 8 procent, vilket är en historiskt sett hög nivå.

Tabell 1 Aktuella prognoser över utvecklingen i svensk ekonomi 2012–2013

	Månad	BNP		KPI		Arbetslöshet	
		2012	2013	2012	2013	2012	2013
Danske Bank	apr.	-0,5	1,5	0,9	1,4	7,8	8,2
KI	mars	0,4	2,5	1,5	1,4	7,7	7,7
Nordea	mars	-0,3	1,8	1,1	1,6	7,9	8,1
Regeringen	apr.	0,4	3,3	1,2	1,3	7,8	7,7
Riksbanken	apr.	0,4	1,9	1,2	1,9	7,7	7,7
SBAB	mars	1	2,3	1,3	1,5	7,7	7,9
SEB	febr.	0,5	1,7	1,3	1,2	7,6	8
SHB	dec.	1,2	2,3	1,1	1,5	7,8	8
Swedbank	apr.	0,2	2,2	1,5	1,9	7,8	7,9

Källa: I tabellen angivna prognosinstitut.

⁴ SCB/Nationalräkenskaperna.

Fel! Okänt namn

Arbetsmarknaden⁵

Sedan slutet av 2009 har det skett en viss återhämtning på arbetsmarknaden, och i absoluta tal är sysselsättningen nu uppe på ungefär samma, eller till och med något högre, nivåer än före finanskrisen. Men parallellt med att antalet sysselsatta har ökat något så har befolkningen i arbetsför ålder vuxit ännu mer. Trots att en viss del av fallet är återtaget är sysselsättningsgraden (15–74 år) därför fortfarande något lägre än i slutet av 2006.

Även arbetslösheten har fallit tillbaka något men är alltså kvar på en historiskt sett hög nivå. Från att ha toppat på 9 procent under våren 2010 uppgick den säsongrensade arbetslösheten i mars i år till 7,3 procent. Det innebär att arbetslösheten är på en högre nivå än i augusti 2006 (7,0 procent), då situationen på arbetsmarknaden av den dåvarande borgerliga oppositionen beskrevs i termer av massarbetslöshet. Även den säsongrensade sysselsättningsgraden är enligt den senaste arbetskraftsundersökningen något lägre jämfört med augusti 2006.

Det långvariga utanförskapet ökar

Trots de senaste två årens återhämtning på arbetsmarknaden ligger långtidsarbetslösheten kvar på en fortsatt hög nivå. Av dem som var arbetslösa i mars månad i år hade 30,4 procent eller 118 500 personer varit utan sysselsättning i mer än sex månader.

En tydlig och oroande tendens på arbetsmarknaden är att de med riktigt långa arbetslöshetstider ökar snabbt. Antalet personer som enligt Arbetsförmedlingens statistik har varit arbetslösa i mer än två år har under den borgerliga regeringstiden ökat med 180 procent – från 25 000 till 70 000 personer. I jobb- och utvecklingsgarantins tredje och avslutande fas befinner sig i dagsläget över 30 000 personer och allt talar för att gruppen fortsätter att växa under kommande år.⁶

Att långtidsarbetslösheten tillåts bita sig fast på höga nivåer kan innebära stora långsiktiga förluster, både för den enskilde och för samhället. Studier visar entydigt att längden på de perioder då individen varken studerar eller arbetar starkt påverkar möjligheten att åter komma i sysselsättning. Det är mot den bakgrunden som vi har låtit riksdagens utredningstjänst (RUT) studera hur det varaktiga, egentliga utanförskapet utvecklats under de senaste åren.⁷ Den definition på utanförskap som använts är bred arbetslöshet, ett mått som användes flitigt av Moderaterna under valrörelsen 2006.⁸ Men vi har därutöver lagt till kriteriet att man ska ha befunnit sig i bred arbetslöshet i

⁵ Siffror rörande sysselsättning och arbetslöshet i detta avsnitt är, om inget annat anges, hämtade från SCB/AKU.

⁶ Data från Arbetsförmedlingen.

⁷ Riksdagens utredningstjänst, PM 2012:747.

⁸ Tidskriften Ekonomisk Debatt 1/2006, Mått som speglar utanförskapet på arbetsmarknaden behövs i debatten, Eva Uddén Sonnégård.

Fel! Okänt namn på

minst ett år. Undersökningen har gjorts med hjälp av longitudinell individdata, vilket just gör det möjligt att följa personer över tid.

Antalet personer som befinner sig i varaktigt bred arbetslöshet har ökat under i princip hela den undersökta perioden, och ökningen visar inga tecken på att mattas efter 2006. Även andelen av befolkningen i arbetsför ålder (16–64 år) tenderar att växa över tid.

Risken att hamna i bred arbetslöshet i minst ett år är markant större om man enbart har en förgymnasial utbildning, och detta är en riskfaktor som dessutom blivit tydligt större över tid. Av de som 2010 helt saknade gymnasial utbildning befann sig hela 33 procent i varaktigt utanförskap, att jämföra med en andel på 24 procent år 2000.

Tabell 2 Personer (1000-tal, 16–64 år) som befunnit sig i bred arbetslöshet mer än ett år

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Antal	736	726	736	781	833	870	856	846	865	969	956
Andel	13 %	13 %	13 %	14 %	15 %	15 %	15 %	14 %	15 %	16 %	16 %

Källa: Riksdagens utredningstjänst.

Ytterligare ett uttryck för att det varaktiga utanförskapet bredd ut sig under senare år är den kraftiga ökningen av antalet personer som är långvarigt beroende av ekonomiskt bistånd (socialbidrag). Under 2010 uppbar 117 000 personer ekonomiskt bistånd under minst tio månader, en ökning med 33 000 personer eller 39 procent jämfört med 2006.⁹

Fortsatt stor skillnad i sysselsättningsgrad mellan kvinnor och män

Arbetslivets villkor är betydelsefulla för att få ett mer jämställt samhälle. När män och kvinnor delar på både jobb och ansvar för familjen förbättras såväl den ekonomiska tillväxten som människors livskvalitet.

Svensk familjepolitik har varit ett föredöme för många länder, inte minst för att den har inneburit en hög kvinnlig förvärvsfrekvens. Men nu ser vi att utvecklingen går åt fel håll. Skillnaden i sysselsättningsgrad mellan kvinnor och män tycks ha bitit sig fast på nivåer kring fyra procentenheter. Så stora skillnader i sysselsättningsgrad mellan könen innebär att vi inte drar nytta av kvinnors engagemang och kompetens fullt ut. Det förlorar vi alla på.

Utifrån ett samhällsekonomiskt perspektiv handlar ett jämställt arbetsliv om långt mycket mer än fler arbetade timmar. Bland OECD-länderna kan man till exempel se ett tydligt positivt samband mellan kvinnligt arbetskraftsdeltagande och en av de mest grundläggande drivkrafterna bakom långsiktig ekonomisk tillväxt, nämligen barnafödandet.¹⁰ Att sträva efter jämställdhet handlar också om att utveckla det som är själva kärnan i en modern ekonomi:

⁹ Ekonomiskt bistånd – årsstatistik 2010. Socialstyrelsen.

¹⁰ D'Addio, A. C. och M. Mira d'Ercole. 2005. "Trends and Determinants of Fertility Rates in OECD Countries: The Role of Policies", DELSA OECD.

Fel! Okänt namn på

den samlade kunskapsmassan. I en ekonomi där det ställs allt högre krav på den kollektiva förmågan till problemlösning och kreativt tänkande har vi inte helt enkelt inte råd att systematiskt underutnyttja kvinnors kunskaper och erfarenheter.

I stället för att utveckla den politik som varit så framgångsrik har omoderna reformer som lägre ersättning vid vård av sjukt barn, vårdnadsbidrag och barnomsorgspong införts. Att öka kvinnornas deltagande i arbetslivet och ge fler kvinnor möjlighet att arbeta heltid är av avgörande betydelse för att skapa möjligheter för fler att forma fria och självständiga liv och skulle dessutom utgöra ett värdefullt tillskott av arbetskraft framöver.

Försämrad matchning på arbetsmarknaden

Ökningen av antalet långtidsarbetslösa och personer i varaktigt utanförskap tyder på att det har skett en försämring i matchningen mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft. Enligt Konjunkturinstitutet (KI) är andelen företag som rapporterar arbetskraftsbrist hög i relation till det rådande arbetsmarknadsläget. KI konstaterar också att jobbchansen, dvs. sannolikheten för arbetslösa att få jobb vid ett givet arbetsmarknadsläge, under 2011 var sämre än under tidigare år.¹¹

Detta mönster av försämrad matchning på arbetsmarknaden känns igen från tidigare perioder med kraftigt förhöjd arbetslöshet. Djupa lågkonjunkturer innebär i regel ett intensifierat strukturomvandlingstryck, vilket innebär en permanent utslagning av vissa typer av arbetstillfällen samtidigt som återhämtningen primärt sker i andra branscher och yrkeskategorier än dem som drabbats hårdast under krisen. De som hamnar i långa arbetslöshetsperioder riskerar dessutom att få sin kompetens föråldrad, vilket gör dem mindre attraktiva på arbetsmarknaden när konjunkturen vänder uppåt. En aktiv utbildnings- och arbetsmarknadspolitik är därför oerhört central när man ska ta sig igenom faser av intensifierad omvandling i ekonomin.

Utvecklingen av sysselsättningen i olika branscher antyder just att den försämrade matchningen hänger ihop med ett ökat omvandlingstryck i ekonomin som inte mötts med en tillräckligt kraftfull utbildnings- och arbetsmarknadspolitik. I den akuta krisfasen minskade sysselsättningen inom alla sektorer utom offentlig förvaltning och utbildning. Det avgjort största fallet skedde dock inom industrin samt inom vård- och omsorgssektorn. Dessa båda sektorer stod tillsammans för nära två tredjedelar av den totala sysselsättningsminskningen. Under återhämtningen har sedan de privata tjänstebranscherna med råge passerat den nivå på sysselsättningen som gällde innan finanskrisen. En liknande utveckling kan ses inom byggindustrin och vård- och omsorgssektorn. Trots en viss uppgång under 2010 och inledningen av 2011 har däremot industrin mycket långt kvar innan man återtagit förlorad mark.¹²

Den växande bostadsbristen i storstäderna och på vissa universitets- och högskoleorter är också något som försvårar matchningen på arbetsmarknaden.

¹¹ Konjunkturläget mars 2012, Konjunkturinstitutet.

¹² SCB/AKU.

Människor hindras att flytta dit jobben finns och såväl näringsliv som offentlig sektor får svårare att rekrytera medarbetare med rätt kompetens. OECD har till exempel identifierat bostadsbristen som ett av de allvarligaste hindren för Stockholmsregionens fortsatta utveckling.¹³

Ineffektiva arbetsmarknadspolitiska åtgärder

Att arbetsmarknadens funktionssätt har försämrats under senare år beror, som redan konstaterats, på att finanskrisen påskyndat strukturomvandlingen, men också på brister i den förda ekonomiska politiken. Mycket tyder på att både volymen och kvaliteten i de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna under senare år varit otillräcklig.

Sedan regeringsskiftet 2006 har centrala delar av den aktiva arbetsmarknadspolitiken i stora delar avvecklats. Inom den yrkesinriktade arbetsmarknadspolitiken har omkring hälften av platserna försvunnit.¹⁴ Den kommunala vuxenutbildningen minskade antalet platser med ungefär 15 procent mellan 2006 och 2010.¹⁵ Möjligheterna att läsa in gymnasiet har därmed beskurits kraftigt.

De arbetslösa är nu i stor utsträckning i stället hänvisade till regeringens s.k. garantier: jobb- och utvecklingsgarantin respektive jobbgarantin för unga. I dagsläget är en tredjedel av de arbetssökande placerade i någon av dessa garantier, vilka har en dokumenterat låg grad av aktivitet. Garantierna omfattar idag 140 000 deltagare och dominerar helt utbudet av Arbetsförmedlingens insatser. Jobb- och utvecklingsgarantin fortsätter att växa i antalet deltagare månad efter månad. Den tredje fasen har ökat med hela 14 procent på ett år och omfattar nu över 30 000 individer.¹⁶

Regeringens garantier har varit föremål för utvärdering av Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU). Aktivitetsnivån är enligt institutet genomgående låg. I jobb- och utvecklingsgarantin uppges fyra av tio varken ha fått handledning eller coaching. En majoritet av deltagarna använde högst tio timmar i veckan för att söka jobb eller delta i någon aktivitet, de flesta betydligt mindre. För jobbgarantin för unga kan ingen långsiktig effekt påvisas.¹⁷

Sämst ställt är det i jobb- och utvecklingsgarantins så kallade tredje fas, vilken kommit att framstå och skildras som en arbetsmarknadspolitisk slutstation. Arbetsförmedlingen har redovisat att utströmningen från programmet är mycket låg. Av en grupp på 36 900 personer som t.o.m. juni månad 2011 hade placerats i fas 3 hade endast 5 500 eller 15 procent övergått till arbete eller studier.¹⁸

¹³ OECD Territorial Reviews: Stockholm, OECD, 2006.

¹⁴ Data från Arbetsförmedlingen. Dessa avser en jämförelse mellan mars 2006 och mars 2011.

¹⁵ Data från Skolverket. Dessa avser antalet helårsplatser.

¹⁶ Data från Arbetsförmedlingen.

¹⁷ Vad gör de i jobb- och utvecklingsgarantin?, rapport 2010:15, IFAU.

¹⁸ Arbetsförmedlingens återrapportering 2011, fördjupade analyser.

Fel! Okänt namn på

Övergången till reguljärt arbete bland de personer som tvingats lämna sjukförsäkringen har varit ännu lägre och endast uppgått till cirka 5 procent. Ungefär hälften av de som utförsäkrades under 2010 och de två första kvartalen 2011 har kommit tillbaka till sjukförsäkringen efter de tre karensmånader som är en förutsättning.¹⁹

Ett annat exempel på en ineffektiv arbetsmarknadspolitisk åtgärd är den generella nedsättningen av arbetsgivaravgifterna för unga under 26 år. Nedsättningen har skett i två steg, 2007 och 2009, så att arbetsgivaravgiften nu är 15,49 procent jämfört med den ordinarie nivån på 31,42 procent. Totalt minskar nedsättningen statens nettointäkter med 16 miljarder kronor per år.²⁰

Syftet med nedsättningen var att underlätta ungdomars inträde på arbetsmarknaden genom att göra det billigare för arbetsgivare att anställa ungdomar. Genom sänkta arbetsgivaravgifter skulle fler företag våga anställa unga och därmed hjälpa dem att få in en fot på arbetsmarknaden. Effekten har dock i allt väsentligt uteblivit.

I en utvärdering av det första steget i nedsättningen av arbetsgivaravgiften för unga har Riksrevisionen konstaterat att det lett till små sysselsättningseffekter och stora dödviktseffekter.²¹ Även Finanspolitiska rådet är tveksamt till reformens effektivitet²², en bedömning som även görs i en underlagsrapport till Globaliseringsrådets skattegrupp.²³ Inte ens regeringen verkar tro på några större effekter. I finansplanen i budgetpropositionen för 2012 anges att den sammantagna effekten av nedsättningen av arbetsgivaravgifterna för unga långsiktigt ska öka sysselsättningen med 8 000 personer. Det återstår att se om detta verkligen blir fallet, men om regeringens bedömning är korrekt innebär det att varje jobb skulle kosta omkring 2 miljoner kronor, vilket närmast är att betrakta som en vårdslös hantering av skattemedel.

Strukturella utmaningar för arbetsmarknadspolitiken

Mellan 2010 och 2015 sker extra stora pensionsavgångar på arbetsmarknaden. Under åren 2010–2015 växer arbetskraften av demografiska skäl endast i storstadslänen medan den minskar i stora delar av övriga landet. För första gången i modern tid kommer antalet nytilträdande ungdomar att vara lägre än åldersavgångarna på riksnivå.

Vissa branscher och regioner kommer till följd av denna problematik sannolikt att drabbas av betydande rekryteringsproblem. Särskilt stora beräknas problemen bli inom den offentliga sektorn, som riskerar att få stora svårigheter att fylla åldersavgångarna. Detta gäller inte minst många kommuner i glesbygd.

¹⁹ Uppföljning av de personer som uppnått maximal tid i sjukförsäkringen, Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen, 2011.

²⁰ Riksdagens utredningstjänst, PM 2011:1378.

²¹ Sänkta socialavgifter – för vem och till vilket pris?, RiR 2008:16

²² Svensk finanspolitik 2008, Finanspolitiska rådet.

²³ Sysselsättningseffekter av sänkta socialavgifter, underlagsrapport till Globaliseringsrådets skattegrupp 2008.

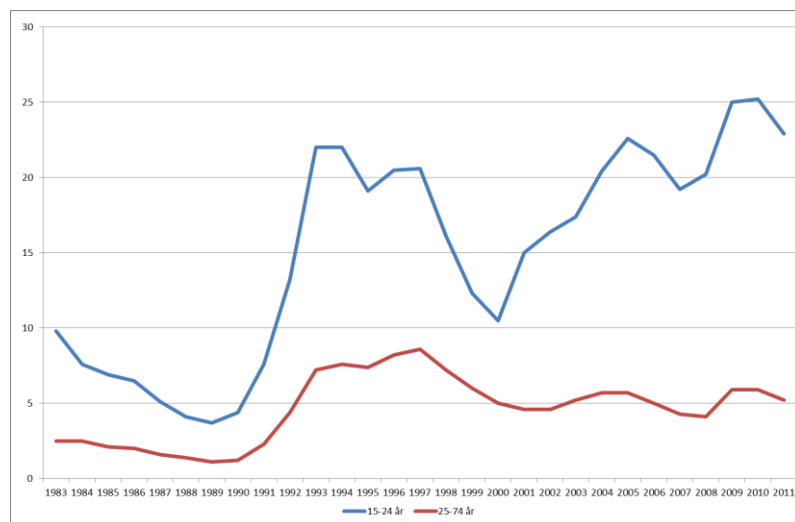
Fel! Okänt namn på

Men även inom industrin kommer man att märka av problemen kring generationsväxlingen. Trots att sysselsättningen där kommer att minska framöver till följd av rationaliseringar, och tillskottet av arbetskraft beräknas kunna balansera åldersavgångarna på nationell nivå, kan underskotten på utbildad arbetskraft i vissa fall bli betydande. Framförhållning vad gäller utbildning av arbetskraft och matchning mot sektorer som annars riskerar betydande svårigheter är därigenom centralt.

Ungdomsarbetslösheten – en av de högsta i Europa

Som framgår av figur 4 nedan följde den svenska ungdomsarbetslösheten den allmänna utvecklingen på arbetsmarknaden relativt väl fram till omkring år 2000, låt vara att magnituden i både upp- och nedgångar har varit större. Men de senaste tio åren har det skett en tydlig avvikelse från detta mönster. Samtidigt som den öppna arbetslösheten i gruppen 25–74 år har planat ut på en nivå kring 5 procent har arbetslösheten bland unga fortsatt att stiga relativt kontinuerligt och har de senaste åren legat på väl över 20 procent.

Figur 3 Öppen arbetslöshet i åldrarna 15–24 år samt 25–74 år 1983–2011

Källa: Eurostat.

Av tabell 3 nedan kan man konstatera att antalet arbetslösa unga år 2011 var nära 150 000, en ökning med över 20 000 personer sedan år 2006. Här framgår också att en betydande del av de unga arbetslösa utgörs av heltidsstuderande som söker arbete. År 2011 stod denna grupp för 67 000 eller 45 procent av det totala antalet arbetslösa. Andelen unga arbetslösa som är heltidsstuderande har dock, bortsett från en tydlig nedgång under 2009, varit relativt stabil under de senaste åren.

Fel! Okänt namn på

Tabell 3 Antal arbetslösa 15–24 år, tusental efter arbetskraftstillhörighet

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
arbetslösa totalt	126,1	125,2	117,5	128,1	156,2	161,7	149,3
arbetslösa heltidsstuderande	54,8	53,5	52,1	55,2	62,7	73,5	66,6
arbetslösa icke-studenter	71,3	71,7	65,4	72,9	93,5	88,2	82,7
andel arbetslösa icke-studenter	57 %	57 %	56 %	57 %	60 %	55 %	55 %
andel arbetslösa heltidsstuderande	43 %	43 %	44 %	43 %	40 %	45 %	45 %

Källa: SCB/AKU.

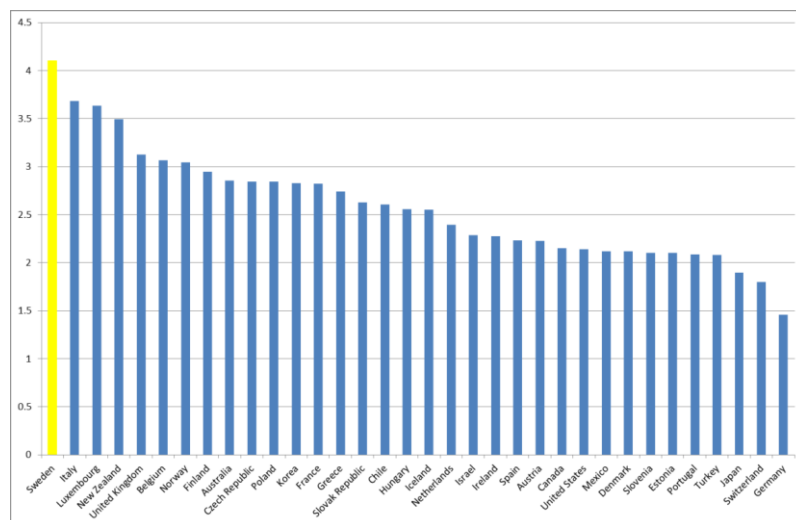
Sverige sticker ut internationellt när det gäller nivån på ungdomsarbetslösheten. År 2010 hade Sverige den åttonde högsta ungdomsarbetslösheten bland de 34 OECD-länderna. Länderna med högre arbetslöshet bland unga kännetecknas i de flesta fall av djup ekonomisk kris. Här finner vi länder som Grekland, Irland, Spanien, Ungern och Italien.²⁴

Samma mönster framträder om man studerar något färskare data för EU-15 från Eurostat. Här placerar sig Sverige på en sjätte plats under fjärde kvartalet 2011. Endast Grekland, Spanien, Portugal, Italien och Irland uppvisar en högre ungdomsarbetslöshet.

Den höga ungdomsarbetslösheten i många länder, inte minst i södra Europa, beror i hög grad på en allmänt mycket svag utveckling på arbetsmarknaden. År 2010 var dock Sverige ett relativt genomsnittligt OECD-land vad avser arbetslösheten sett över hela arbetsmarknaden. För att få en uppfattning om hur Sverige presterar när det gäller just arbetslösheten bland unga har vi i figur 4 nedan relaterat arbetslöshetsnivån i gruppen 15–24 år till nivån i gruppen 25–54 år. Av figuren framgår att Sverige har den högsta kvoten av alla studerade länder, dvs. i förhållande till det allmänna läget på arbetsmarknaden var Sverige 2010 sämst i hela OECD-området på att få unga i arbete.

²⁴ Data från OECD.

Figur 4 Arbetslösheten i gruppen 15–24 år relativt arbetslösheten i gruppen 25–54 år

Källa: Bearbetning av data från OECD.

Som tabell 4 nedan visar finns det en mycket tydlig koppling mellan arbetslöshet och utbildningsnivå bland unga. I gruppen som saknar fullständig gymnasial utbildning är arbetslösheten ungefär dubbelt så hög som bland de övriga. Denna tydliga överrepresentation framgår också om man studerar data över de unga arbetslösa som är inskrivna vid Arbetsförmedlingen. Under perioden 2008–2011 var i genomsnitt 25 300 personer i åldern 16–24 år med högst förgymnasial utbildning inskrivna vid Arbetsförmedlingen, vilket i genomsnitt motsvarade 21,6 procent av alla inskrivna i åldersintervallet.²⁵

Tabell 4 Arbetslöshet i gruppen 15–24 år beroende på utbildningsnivå. 2011Q1–2011Q4

	2011Q1	2011Q2	2011Q3	2011Q4
Samtliga	25,3	27,0	18,3	20,9
Ej gymnasial utbildning	41,2	44,8	28,6	37,0
Gymnasial utbildning samt högskoleutbildning kortare än två år	19,8	19,0	15,4	18,1
Minst treårig eftergymnasial utbildning	14,5	10,3	11,7	13,0

Källa: Eurostat.

Utvecklingen i kommunsektorn

Enligt regeringens vårproposition bedöms kommunsektorn nå ett samlat överskott på 8 miljarder kronor under innevarande år. Därmed uppfyller kommunsektorn som helhet balanskravet, men marginalen är så pass knapp att regeringen bedömer att resultatet understiger vad som är att betrakta som god

²⁵ Riksdagens utredningstjänst, PM 2012:623.

Fel! Okänt namn på

ekonomisk hushållning. Även de kommande åren antas kommunsektorn göra så små överskott att man enligt regeringens bedömning underskrider nivån för god ekonomisk hushållning. Först 2016 bedöms resultatet vara i nivå med god ekonomisk hushållning.

Enligt regeringen beräknas skatter och statsbidrag tillsammans växa med närmare 4 procent perioden 2013–2016. Ökningen kan nästan helt och hållet härledas till att skatteunderlaget ökar. Statsbidragen bedöms däremot i stort sett ligga still. Den måttfulla ökningen av kommunernas intäkter kompenserar i princip endast för de ökade lönekostnaderna. Det gör att antalet kommunalt finansierade arbetstimmar antas falla något fram till 2016.

Vi ser med oro på utvecklingen i kommunsektorn, i synnerhet mot bakgrund av risken för en sämre utveckling på arbetsmarknaden med de direkta effekter det får på kommunernas skatteunderlag. Väl fungerande välfärdstjänster är helt centralt för fler jobb och växande företag. Rapporter om att framför allt kvinnor tvingas tacka nej till nytt jobb eller gå ned till deltidsarbete som en följd av brister i barn- och äldreomsorgen måste tas på största allvar. Detsamma gäller de sjunkande resultaten i grund- och gymnasieskolan, som på sikt kan bli en betydande hämsko på tillväxten i ekonomin.

Ökande barnfattigdom i spåren av jobbmisslyckandet

Den relativa barnfattigdomen har ökat under lång tid, i takt med att inkomstskillnaderna har ökat i det svenska samhället. Den absoluta barnfattigdomen har däremot länge minskat, men denna trend verkar nu ha vänt. Under den första borgerliga mandatperioden åren 2007–2010 kan vi notera ett trendbrott. Det handlar inte längre bara om ökade inkomstskillnader, utan den fattigaste tiondelen förlorade inkomster och de fattiga barnen verkar ha blivit fler.²⁶ I grunden är barnfattigdomen ett arbetsmarknads- och utbildningsproblem. Låg utbildning hos föräldrarna ökar markant risken för barnfattigdom därför att dagens arbetsmarknad ställer högre krav.

C Ansvar för offentliga finanser

Sunda statsfinansier är grunden

Starka offentliga finanser är kärnan i vår ekonomiska politik. En solid offentligfinansiell ställning är en förutsättning för uthållig tillväxt och stabil välfärd. Friheten som starka statsfinansier ger ska användas till att stärka arbetslinjen och öka sysselsättningen. Det finanspolitiska ramverk som utvecklats av tidigare socialdemokratiska regeringar är en central förklaring till att de svenska statsfinanserna är starkare än i de flesta andra jämförbara länder. Systemet med årliga budgettak, en rambeslutsmodell som försvårar en kostnadsdri-

²⁶ Barnfattigdomen i Sverige – Årsrapport 2012, Rädda Barnen, 2012.

vande riksdagsbehandling samt överskottsmål har tjänat Sverige mycket väl och kommer under överskådlig tid vara en given utgångspunkt för vår ekonomiska politik.

Att värna om de offentliga finanserna handlar om att stärka såväl konjunktur- som strukturpolitiken. Genom ett högt finansiellt sparande i goda tider kan vi stimulera ekonomin och värna välfärden i sämre tider. Sunda offentliga finanser handlar också om att rusta Sverige för de långsiktiga utmaningar som väntar, inte minst den besvärliga demografiska utvecklingen som under en betydande period kommer att sätta ett hårt tryck på de offentliga välfärdssystemen.

Under de år som gått sedan det nuvarande finanspolitiska ramverket utformades har betydelsen av starka offentliga finanser knappast minskat. Tvärtom har det förmodligen aldrig varit viktigare än nu att upprätthålla ordning och reda i den offentliga ekonomin. De allt intensivare flödena av kapital, arbetskraft, varor, tjänster och know-how gör att ett lands ekonomiska utveckling i allt större utsträckning gjorts beroende av i vilken utsträckning man kan erbjuda en robust makroekonomisk miljö.

Häri finns också en tydlig demokratisk aspekt. Om skenande budgetunderskott och växande offentlig skuldsättning rubbar det grundläggande förtroendet för ett lands ekonomi så snävas också politikens spelrum in. Olika typer av strukturreformer, hur ambitiösa och välgenomtänkta de än är, får helt enkelt svårt att påverka den ekonomiska utvecklingen om det samtidigt finns ett latent mistroende mot den underliggande stabiliteten i finanspolitiken. På så vis innebär stora obalanser i den offentliga ekonomin att den politiska makten de facto flyttar bort från de valda församlingarna och in i børsalar och styrelserum.

Det här skänker oss en helt central insikt: Tror man på att politiken kan göra skillnad, då måste man också per definition vara övertygad om vikten av sunda statsfinansier.

Ett sysselsättningspolitiskt ramverk

Full sysselsättning – det allt överskuggande målet

Arbete är grunden för vårt välbefinnande. En nyckel för att hålla ihop och utveckla Sverige är att fler har ett jobb att gå till och därmed en egen försörjning. Arbete skapar delaktighet. Arbete ger den enskilde friheten att göra sina egna livsval, att förverkliga sina livsdrömmar.

Vi kan aldrig acceptera arbetslösheten. Full sysselsättning är det övergripande målet för den socialdemokratiska ekonomiska politiken. Som land har vi inte råd med det slöseri som arbetslösheten innebär. När alla har ett arbete blir Sverige rikt, både ekonomiskt och mänskligt.

Med fler människor i arbete klarar vi också att finansiera en hög ambitionsnivå inom utbildning, vård och omsorg för alla. Sverige står inför en betydande demografisk utmaning. Fram till 2030 kommer antalet personer i Sverige över 85 år, det vill säga personer som generellt är i den mest vårdkrä-

Fel! Okänt namn på

vande åldern, att öka med omkring 50 procent. Under samma period förväntas befolkningen i arbetsför ålder (20–64 år) stagnera (+2 procent).²⁷ Fler i arbete och fler arbetade timmar är en viktig förutsättning för att i framtiden kunna finansiera välfärdstjänster av hög kvalitet.

Det indirekta sysselsättningsmålet bör göras explicit

Ett vanligt syfte med ekonomisk-politiska mål är att påverka förväntningarna hos hushåll och företag och därigenom få dem att agera på ett önskvärt sätt. Det gäller på ett tydligt sätt de inflationsmål som numera har införts i de flesta industriländer, men även ett sysselsättningspolitiskt ramverk skulle kunna ha den funktionen.

Den åldrande befolkningen kan givetvis så tvivel kring det offentliga möjlighet att finansiera sitt nuvarande åtagande. Därmed finns det en risk att människor överger sin tilltro till den skattefinansierade välfärden med följd att privata försäkringar vinner terräng. Om den typen av beteende får fotfäste i breda grupper sätts ett betydande politiskt nedåtryck på skatterna (få vill betala två gånger för samma sak), vilket ytterligare sänker förväntningarna på vad det offentliga kommer att kunna leverera.

Ett viktigt syfte med det finanspolitiska ramverkets överskottsmål är att bygga upp en buffert för att bättre klara framtida kostnadsökningar inom välfärden. Men om man utgår från en oförändrad skattekvot så är det långtfrån givet att just ett överskott på en procent bygger upp en tillräckligt stor buffert inför morgondagen. Det beror på att den långsiktiga hållbarheten i de offentliga finanserna är extremt beroende av vilka antaganden som görs om den framtida sysselsättningsutvecklingen. Det innebär i sin tur att om man fastställer ett överskottsmål, antar en viss nivå på den framtida skattekvoten och samtidigt gör utfästelser kring omfattningen på det framtida offentliga åtagandet så har man per definition också uttalat ett sysselsättningsmål, om än indirekt.

Vi menar att det finns goda skäl att redovisa detta indirekta sysselsättningsmål explicit. Ytterst handlar det om att öka trovärdigheten i vårt grundläggande löfte om att välfärden även i framtiden huvudsakligen ska vara solidariskt finansierad.

Hur kan man definiera ett sysselsättningsmål?

Det arbete som tidigare socialdemokratiska regeringar har gjort när det gäller mål för sysselsättningen visar att sådana kan skapa betydande tryck i policy-processen mot att prioritera åtgärder som styr mot målet.

Det finns alltså inga skäl att betvivla att ett sysselsättningsmål kan tydliggöra politikens övergripande inriktning och stärka incitamenten, inte minst på fackdepartementen, för att lyfta fram nya förslag som verkar i riktning mot målpåfyllelse. Men mer komplext blir det när det kommer till hur målet till syvende och sist ska formuleras.

²⁷ SCB: befolkningsprognos.

Fel! Okänt namn på

Ett första viktigt vägval är huruvida ett mål ska avse den kortsiktiga, konjunkturellt påverkade sysselsättningen eller den långsiktiga, strukturella sysselsättningen. Möjliga fördelar med att välja ett mål kopplat till den kortsiktiga sysselsättningen är att ett sådant skulle bli tydligt och mycket enkelt att följa upp. Problemet med ett mål som ska uppfyllas med täta intervall, t.ex. på årsbasis, är dock att man bygger upp en olycklig grumlighet i rollfördelningen mellan finans- och penningpolitiken. Ett kortsiktigt mål riskerar också att hamna i konflikt med överskotts målet eftersom det då, särskilt under ett valår, kan uppstå starka drivkrafter för en regering att bedriva en alltför expansiv finanspolitik.

En annan central avvägning rör hur många mål och indikatorer som ska ingå i det sysselsättningspolitiska ramverket. Här finns i grunden två motstående intressen som måste balanseras mot varandra. Å ena sidan vikten av att inte skapa målkonflikter, vilket självfallet bäst uppnås med bara ett mål. Å andra sidan behovet av att ha en bredd i målstrukturen, inte minst för att säkerställa att måluppfyllnad sker på önskvärt sätt. Här finns också tänkbara mellanvägar, t.ex. att komplettera ett ensamt huvudmål med delmål utan samma formella status.

Slutligen måste man självfallet bestämma sig för vilket eller vilka mått som ska ingå i ramverket (ett urval av möjliga mått redovisas i punktform nedan). Det beslutet är i hög grad beroende av vad man i grunden vill uppnå. I det föregående har vi beskrivit välfärdens framtida finansiering som ett av våra huvudmotiv. Det skulle tala för arbetade timmar, eftersom det är ett robust mått på skatteunderlagets utveckling. Hade vår primära utgångspunkt varit en annan, t.ex. att minska det långvariga utanförskapet, så hade det sannolikt legat närmare till hands att använda långtidsarbetslöshet eller helårsekvivalenter som mått.

- ? Arbetslöshet.
- ? Personer i arbete.
- ? Långtidsarbetslöshet.
- ? Sysselsättningsgrad.
- ? Personer i arbete.
- ? Arbetade timmar (per capita).
- ? Helårsekvivalenter.

Väger man ihop alla de olika aspekter som finns på hur ett sysselsättningspolitiskt ramverk kan formuleras så framträder ett antal preliminära slutsatser. För att tydliggöra betydelsen av ökad delaktighet på arbetsmarknaden så framstår sysselsättningsgraden som ett lämpligt mått. Sysselsättningsgraden skulle eventuellt också kunna kompletteras med antalet arbetade timmar och/eller det relativa arbetslöshetstalet. Fördelen med måttet arbetade timmar är att det har mycket stark koppling till hur de totala inkomstskatterna och därmed välfärdens finansieringsbas utvecklas. En poäng med ett mål för antalet arbetade timmar är dessutom att det motverkar tendenser till ökat deltidarbete, som skulle kunna bli en följd av att enbart ha ett mål för sysselsättningsgraden. Därtill kan det övervägas om huvudmålen ska kompletteras med någon form av delmål. Att bryta ned och kontinuerligt följa upp huvudmålen

Fel! Okänt namn på

på undergrupper skulle vara av stor betydelse, inte minst för att öka precisionen i de insatta åtgärderna. Ytterligare en dimension som måste analyseras djupare är vilka åldersgrupper som ska avses, bland annat för att undvika en konflikt mellan sysselsättningsmålet och våra höga utbildningspolitiska ambitioner.

Offentliga investeringar och det finanspolitiska ramverket

Högt sparande i svensk ekonomi²⁸

De senaste 15 åren har präglats av ett högt finansiellt sparande i den svenska ekonomin, både i den offentliga och privata sektorn. Det höga sparandet har kommit till uttryck i stora bytesbalansöverskott. Under perioden 1995–2011 har bytesbalansöverskottet i genomsnitt uppgått till nära 6 procent av BNP. Samtidigt har de inhemska investeringarna, mätt som andel av BNP, i allt väsentligt legat kvar på samma nivå.²⁹

Det är framför allt den privata sektorn som ligger bakom överskotten i bytesbalansen, men även den offentliga sektorn har bidragit genom att i nära 15 års tid generera årliga överskott på i genomsnitt ca 1 procent av BNP. Den totala offentliga skuldsättningen har pressats ned från omkring 75 procent av BNP i mitten av 1990-talet till under 40 procent 2011.³⁰ Det statsfinansiella ramverket är självfallet en mycket viktig faktor bakom denna remarkabla utveckling.

Eftersom bytesbalansens saldo definitionsmässigt är skillnaden mellan finansiellt sparande och inhemska investeringar så innebär stora ihållande överskott i bytesbalansen att Sverige har kommit att bli en betydande kapitalexportör. Därmed sällar sig Sverige till en ganska liten skara länder som förutom Kina, Japan, Tyskland, Schweiz och Nederländerna huvudsakligen består av en rad oljeexporterande stater.³¹

Är de offentliga investeringarna för låga?

Det kan naturligtvis finnas fullt rimliga, rationella skäl till att Sverige har byggt så stora nettofordringar på utlandet. Placeringar i utländska finansiella tillgångar, särskilt på nya tillväxtmarknader, kan självfallet tänkas ge högre räntabilitet än inhemska investeringar. Men det kan också finnas andra och mer dystra förklaringar, nämligen att vi av olika skäl har investerat på en för låg nivå på hemmaplan.

²⁸ Framställningen i detta avsnitt bygger i hög grad på det expertseminarium om offentliga investeringar som Socialdemokraterna arrangerade den 14 mars 2012.

²⁹ SCB/Nationalräkenskaperna.

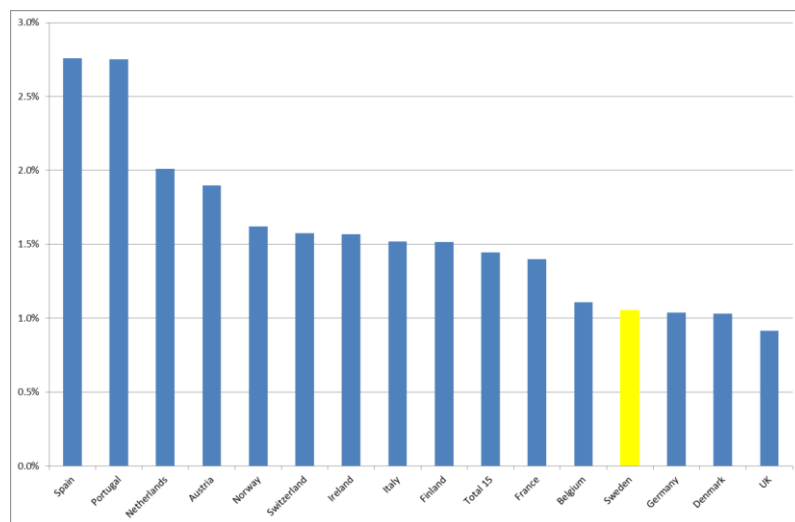
³⁰ Ibid.

³¹ Länderna är identifierade genom att studera ackumulerat bytesbalansöverskott perioden 2000–2011. Data från IMF, World Economic Outlook Database.

Den ekonomiska statistiken indikerar också att Sverige under en längre tid sannolikt har investerat för lite i reala, offentliga tillgångar. I en internationell jämförelse gjord av SNS konjunkturråd 2012 konstateras att Sverige under det senaste decenniet har stått sig väl när det gäller investeringar i maskiner och immateriella tillgångar, dvs. kapitalslag som huvudsakligen kan knytas till privat sektor. Däremot intar Sverige en bottenplacering vad avser investeringar i de delvis komplementära kapitalslagen infrastruktur och bostäder, där det förstnämnda till övervägande del utgörs av offentliga tillgångar.³² De låga svenska investeringarna i infrastruktur, i synnerhet transportinfrastruktur, och bostäder bekräftas också av statistik från Euroconstruct (se figuren nedan)³³. Även Finanspolitiska rådet har pekat på bristerna i transportsystemet, framför allt när det gäller järnvägen.³⁴

Men bilden är inte entydig. Konjunkturinstitutet drar i en färsk analys slutsatsen att investeringarna i transportsystemet under de senaste decennierna inte har hållit jämna steg med trafikutvecklingen, framför allt på järnvägssidan och i storstadsregionerna. Men samtidigt pekar man på att de investeringarna som andel av BNP trendmässigt har ökat under de senaste tio åren (se figur 5) och att standarden på det svenska transportsystemet har förbättrats mer än genomsnittet för Europa.³⁵

Figur 5 Totala investeringar i transportsystemet som andel av BNP i 15 västeuropeiska länder. Genomsnitt för perioden 2007–2011

Källa: Euroconstruct.

Anm: Prognos för år 2011.

³² I rapporten från SNS konjunkturråd 2012 hänvisas till data från IMF World Economic Outlook Database.

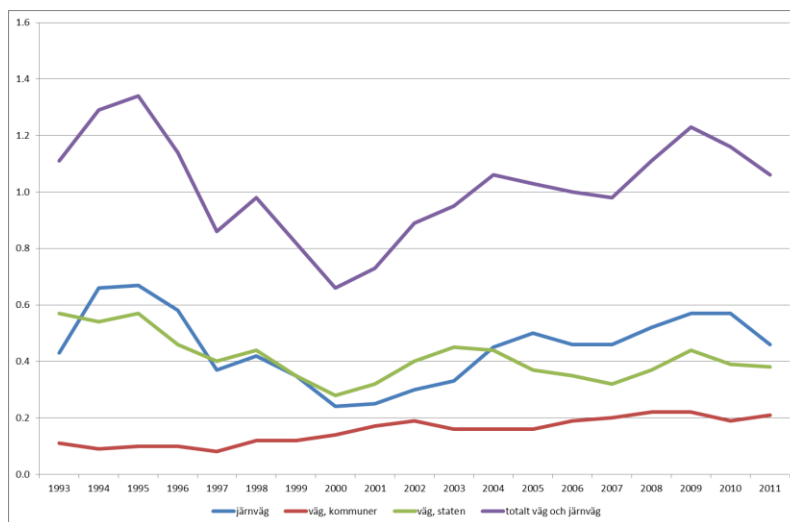
³³ Euroconstruct är ett europeiskt nätverk som samlar in data och sammanställer prognoser över bygginvesteringar.

³⁴ Svensk finanspolitik 2009, Finanspolitiska rådet.

³⁵ Konjunkturläget, mars 2012, Konjunkturinstitutet.

Fel! Okänt namn på

Figur 6 Investeringar i transportsystemet som andel av BNP 1993–2011

Källa: Konjunkturinstitutet.

I figuren ovan relateras offentliga investeringar till BNP, vilket är ett vanligt analytiskt tillvägagångssätt. Investeringskvoter ger dock relativt svag vägledning när det gäller att bedöma det aktuella investeringsbehovet. Det är ju mängden kapital, t.ex. i form av kapacitet i transportsystemet, som är det intressanta och inte hur stora investeringarna är vid en viss tidpunkt. Ett på många sätt mer relevant mått är den offentliga kapitalstocken, dvs. det samlade värdet av investeringar som har gjorts under mycket lång tid i vägar, järnvägar, byggnader och annat fysiskt kapital i offentlig ägo. Det finns starka skäl att anta att den offentliga kapitalstocken i allt väsentligt bör öka i samma takt som BNP. Det beror bl.a. på att belastningen på vägar och järnvägar i princip ökar linjärt med aktiviteten i ekonomin. Kapitalstocken växer om bruttoinvesteringarna överstiger förslitningen, dvs. om nettoinvesteringarna överstiger noll.

Finanspolitiska rådet har dock genom egna beräkningar skapat tidsserier från 1980 till 2005 över statens och kommunernas kapitalstockar. Dessa beräkningar visar en över tid tydlig minskning av den offentliga kapitalstockens värde i relation till BNP. Utvecklingen kan i första hand härledas till kommunsektorn, men även den statliga stocken har över tid minskat i storlek relativt BNP.

Mål för offentliga investeringar – en problematisering

Det nuvarande finanspolitiska ramverket säkrar långsiktigt en solid finansiell ställning för staten men ger ingen garanti mot för låga investeringar i reala tillgångar. Ramverket ställer förvisso inte upp några formella hinder för högre offentliga investeringar. Det har dock förts en diskussion om risken för att investeringar skjuts på framtiden till förmån för permanenta utgiftsökningar och/eller skattesänkningar.

Ett sätt att hantera detta potentiella problem vore, som bland annat Finanspolitiska rådet har diskuterat, att formulera om överskottsålet till att avse ett mål för det *totala* offentliga sparandet, dvs. både finansiellt sparande och nettoinvesteringar. En sådan s.k. gyllene regel har tidigare tillämpats i bl.a. Storbritannien och Tyskland.

En uppenbar nackdel med att formulera en gyllene regel är dock att det öppnas upp en möjlighet att kringgå överskottsålet genom att klassificera om offentlig konsumtion till investeringar. Det kan också ifrågasättas varför en gyllene regel ska begränsas till just fysiska investeringar och inte omfatta t.ex. offentligt finansierad utbildning och forskning. Vidare kan man konstatera att den ena komponenten i ett utvidgat överskottsmål, nettoinvesteringarna, skulle bli extremt känslig för vilka antaganden som görs när det gäller livslängder för olika kapitalslag, vilket utgör ytterligare en risk för manipulation.

Sammantaget talar det mesta för att en gyllene regel knappast är en framkomlig väg. Däremot finns det starka skäl att förbättra uppföljningen av hur de offentliga investeringarna utvecklas, bland annat genom högre kvalitet i den officiella statistiken. En annan mer realistisk handlingsväg skulle kunna vara den modell som skissats av SNS konjunkturråd 2012 och som innebär att man kompletterar de treåriga utgiftstaken med en plan för de offentliga investeringarna under samma period. En sådan plan skulle, utöver fysiska investeringar, även kunna inrymma satsningar på utbildning och forskning.

Det synes rimligt att i så fall ge de treåriga investeringsplanerna en svagare formell ställning än utgiftstaken. Därigenom skulle man sätta ett något hårdare tryck på att öka långsiktigheten i den ekonomiska politiken, men utan att för den skull förlora särskilt mycket i stabiliseringspolitisk flexibilitet.

Det bör också påpekas att en närmare koppling mellan budgetprocessen och infrastrukturplaneringen ökar kraven på beslutsunderlag avseende lönsamheten i olika satsningar. Kalkylerad samhällsekonomisk nytta måste vara tydligt styrande för vilka objekt som ska genomföras.

D En politik för fler jobb och växande företag

Globaliseringen innebär en dramatisk ekonomisk och politisk maktförskjutning i världen. En helt ny global arbetsfördelning är under utformning där länder i Asien, Sydamerika och östra Europa nu klättrar mycket snabbt i den industriella värdekedjan. Västståndsökningen under de senaste två decennierna saknar motstycke i världshistorien. Den snabba ekonomiska utvecklingen, inte minst i folkrika länder som Kina och Indien, har kraftigt minskat fattigdomen i världen. Mellan 1990 och 2005 minskade andelen av världens be-

Fel! Okänt namn på

folkning som lever i extrem fattigdom från 42 till 25 procent. I absoluta tal motsvarar det en minskning med 443 miljoner människor.³⁶

Blickar man ut över världen är det inte svårt att uppfatta den enorma positiva kraft som har släppts lös genom nedrivna hinder för handel, investeringar, resor och informationsutbyte. Ändå är det ibland lätt att utifrån ett snävare västeuropeiskt perspektiv också betrakta globaliseringen som något negativt, som ett hot. Självfallet innebär den uppskruvade internationella konkurrensen att det sätts ett hårdare strukturomvandlingstryck mot de mogna industriländerna, vilket på kort sikt kan leda till anpassningsproblem när i huvudsak lönekonkurrerande produktion måste ersättas av varor och tjänster med högre förädlingsvärde. Men samtidigt öppnas det upp nya, snabbväxande avsetningsmarknader för svenska företag. Den ökande globala efterfrågan på investeringsvaror, mineraler samt infrastruktur för it och telekommunikation har tämligen entydigt gynnat länder med den typ av sammansättning av exporten som Sverige har. Vår uppfattning är tydlig: Globaliseringen är i grunden något oerhört positivt och kan, rätt hanterad, innebära mycket stora möjligheter för ett land som Sverige.

Globaliseringen i kombination med den gröna omställningen är en särskilt intressant möjlighet som inte får gå oss förbi. De företag och länder som finner nya och effektiva vägar till ett minskat fossilberoende kommer att stå bäst rustade i den globala konkurrensen när priserna på fossila bränslen successivt stiger.

Sveriges starka industriella bas, den relativt välutbildade befolkningen samt den erkänt goda förmågan till anpassning och omställning gör att det finns all anledning att vara optimistisk om Sveriges möjligheter att även på lång sikt hävda sig i en allt hårdare global konkurrens. Ytterligare faktorer som stärker Sveriges position gentemot omvärlden är robusta demokratiska institutioner, ett väl fungerande skydd av äganderätten samt en effektiv och icke korrupt offentlig förvaltning.

Men det finns också orosmoment. I denna motion har vi identifierat sju delvis sammanlänkade problemområden som om inget görs kan bli allvarliga hot mot jobb och företagande i Sverige.

- ? *Det bristande samarbetsklimatet.* Sverige är för litet för att inte ha ett nära samarbete mellan politik, näringsliv och akademi när det gäller utformningen av närings- och jobbpolitiken.
- ? *Den höga ungdomsarbetslösheten.* Personer utan fullständig gymnasieutbildning är kraftigt överrepresenterade i gruppen unga arbetslösa. Utan snabba och kraftfulla insatser riskerar vi att få stora grupper som redan i unga år slås ut permanent från arbetsmarknaden, vilket innebär enorma kostnader för både samhälle och individ.
- ? *Bristande omställningsförmåga.* Vi ser att tiden för att rekrytera ny personal blir allt längre, och en stor andel företag uppger att de har problem att

³⁶ Världsbanken, Global Monitoring Report 2011. Världsbankens definition på extrem fattigdom är ett konsumtionsutrymme på maximalt 1,25 US-dollar i 2005 års penningvärde.

Fel! Okänt namn på

få tag i rätt arbetskraft och därför tvingas avstå från produktion. En tredjedel av de öppet arbetslösa är nu långtidsarbetslösa, en grupp som i realiteten har mycket svårt att konkurrera om jobben. I takt med att kraven på arbetsmarknaden skärps så ökar också kraven på arbetskraftens omställningsförmåga. Arbetsmarknads- och utbildningspolitiken måste svara upp mot detta.

- ? *Brist på riskvilligt kapital.* En god tillgång på riskkapital är helt centralt i en modern, innovationsdriven ekonomi. Att framför allt små och medelstora företag nu signalerar svårigheter att attrahera kapital måste tas på djupaste allvar.
- ? *Den sårbara forskningen.* Sverige har länge tillhört de länder i världen som investerar mest i forskning, mätt som andel av BNP. Men Sveriges ställning som ledande forskningsnation vilar på bräcklig grund eftersom en betydande del av de totala investeringarna görs inom ett fåtal stora och internationellt lättroliga företag.
- ? *Låga investeringar i transportinfrastrukturen.* Tillgänglig statistik tyder på att Sverige under lång tid har underinvesterat i vägar och järnvägar. Brisande kapacitet och minskad tillförlitlighet försvårar och fördyrar näringslivets transporter. Sämre möjligheter till arbetspendling gör även att den nödvändiga utvecklingen av större och mer slagkraftiga lokala arbetsmarknader riskerar att stanna av.
- ? *Sjunkande resultat i skolan.* I omställningen till en mer kunskapsorienterad ekonomi är hög kvalitet i skolan en kritisk framgångsfaktor. Att Sverige tappar i internationella kunskapsmätningar är därför mycket allvarligt. Andelen som lämnar grundskolan utan grundläggande gymnasiebehörighet har ökat ett flertal år i rad. Sverige har också förlorat sin internationella topposition när det gäller likvärdighet i skolan.

Strategisk samverkan

I den globala ekonomin är det inte enbart företag som konkurrerar med varandra. I allt större utsträckning konkurrerar också länder och regioner om bl.a. investeringar och arbetstillfällen.

Ett litet exportberoende land som Sverige är helt beroende av att det finns ett fungerande och väl utvecklat samarbete mellan alla aktörer som kan bidra till att Sverige blir framgångsrikt i den internationella konkurrensen. Det krävs helt enkelt ett förtroendefullt och strategiskt samarbete mellan politik, näringsliv, fack och akademi. Dagens situation lämnar tyvärr mycket övrigt att önska.

Sverige har ett antal starka kluster av kunskap och företag. Utmärkande för dessa är att de består av ett större antal företag som både konkurrerar och samarbetar. Det bedrivs avancerad forskning såväl inom företagen som i samarbete med högskolor och universitet. Klustren länkas i många fall också samman av ett betydande flöde av arbetskraft mellan deras olika delar.

Vi vill därför bygga en modell för strategisk samverkan mellan olika sektorer. Sverige behöver mer av samarbete och gemensamma priorite-

Fel! Okänt namn på

ringar av forskningsresurser, utbildningsinsatser och export- och investeringsfrämjande.

Den snabba omvandlingen av ekonomin gör det emellertid allt vanskeligare att bygga upp en modell för strategisk samverkan utifrån den formella/statistiska indelningen av näringslivet i olika branscher. Företag i olika branscher och av starkt varierande storlek blir alltmer integrerade med varandra i komplexa produktions- och innovationssystem som oftast inte låter sig beskrivas med hjälp av den traditionella branschindelningen.

Därför vill vi i dialog med näringslivet, akademien och de fackliga organisationerna utveckla en samverkansmodell som tar sin utgångspunkt i centrala framtidsutmaningar för vårt samhälle – både inhemska och globala. Ansatsen bygger på tanken att framtidens samhälliga möjligheter och utmaningar, rätt hanterade, i många fall kan innebära betydande möjligheter att stärka den svenska konkurrenskraften och därmed skapa nya arbetstillfällen.

Som ett led i arbetet med att bygga strategisk samverkan föreslår vi även att det inrättas en nationell innovationsberedning. Den ska ha till uppgift att stärka samverkan mellan olika aktörer runt om i landet och samla arbetet för att utveckla Sveriges innovations- och konkurrenskraft. Den kommer att ha högsta politiska prioritet och ledas av statsministern.

Identifieringen av vilka områden som borde bli föremål för strategisk samverkan vill vi genomföra förutsättningslöst och i nära dialog med representanter från olika samhällssektorer. Få samhällsområden torde dock lämpa sig så väl för ett strategiskt, sektorsövergripande samarbete som den komplexa och mycket kunskapsintensiva hälso- och sjukvården. I fördjupningsrutan nedan har vi därför valt att lyfta fram just Life Science som ett exempel på hur en samverkansmodell kan se ut. Andra exempel på högtintressanta områden för strategisk samverkan är miljö och energi, gruvnäringen, transportsektorn, hållbar stadsplanering samt de växande besöksnäringarna.

Insatser för att bryta ungdomsarbetslösheten

Utbildningskontrakt för unga arbetslösa utan fullständig gymnasieutbildning

Bland unga arbetslösa är personer utan fullständig gymnasieutbildning kraftigt överrepresenterade. Bland de unga i åldern 20–24 år med endast för-gymnasial utbildning är arbetslösheten omkring 40 procent.³⁷ Även i äldre åldersgrupper är risken för arbetslöshet betydligt högre för personer utan gymnasiekompetens.³⁸

För unga utan fullständigt gymnasium är det inte självklart att fokus på att snabbt komma ut i arbete är det långsiktigt mest effektiva. Tvärtom kan en

³⁷ Eurostat.

³⁸ SCB/AKU.

insats som leder till ett tillfälligt jobb minska individens möjligheter att klara den egna försörjningen på lång sikt.

Kraftfulla, riktade utbildningsinsatser med syfte att lyfta så många unga som möjligt till gymnasiekompetens är därför en nyckel för att pressa tillbaka ungdomsarbetslösheten. Det är att ta ansvar både för samhällsekonomin och för individens möjligheter på lång sikt. En möjlighet till fullföljd gymnasieutbildning i den tidiga vuxenåldern ger den arbetslöse betydligt bättre chanser på arbetsmarknaden i flera decennier framåt.

Vårt långsiktiga mål är att alla före 25 års ålder ska ha en fullständig gymnasieexamen. Ett delmål är att 95 procent av alla mellan 18 och 24 år senast 2020 ska ha en gymnasieexamen eller studera för att få det.

För att nå detta mål föreslår vi att ett utbildningskontrakt införs för alla unga arbetslösa under 25 år som inte har fullgjort sina gymnasiestudier. Utbildningskontraktet innebär att man erbjuds en individuellt utformad utbildningsplan och garanteras insatser som ska leda fram till gymnasieexamen. För unga som är under 25 år ska det inte längre vara möjligt att få stöd från det offentliga utan att man följer en handlingsplan som leder till gymnasieexamen.³⁹

Den individuella utbildningsplanen ska präglas av att det finns många olika vägar fram till ett slutbetyg och att behoven skiljer sig mellan olika individer. Planen utgörs av en individuell kombination av praktik, jobb och utbildning, med utgångspunkt i vad som passar bäst för den enskilde. Vissa kommer att studera inom exempelvis vuxenutbildning eller folkhögskola på heltid, andra varvar deltidstudier med antingen praktik eller arbete.

Den individuella planen är central. Den innehåller garantier om insatser men också skyldigheter från individen att delta aktivt. Planen följs upp regelbundet. Målet ska vara tydligt – efter fullföljd plan ska den enskilde ha fått en fullständig gymnasieutbildning.

Inom ramen för utbildningskontraktet föreslår vi att det införs en modell liknande den som har använts i Västerås och som innebär att ungdomar får arbeta halvtid på avtalsenliga villkor samtidigt som man läser in gymnasieexamen. Antalet platser är begränsat, tidssätts vanligtvis till sex månader och ungdomarna får söka platserna. För att stimulera den typen av lösningar erbjuder staten en ekonomisk stimulans till den arbetsgivare som till avtalsenlig lön deltidsanställer en ung person på de premisserna. Ytterligare en variant är att varva studier med praktik. För att åstadkomma fler praktikplatser erbjuder staten ett handledarstöd till arbetsgivare som tar emot praktikanter inom ramen för utbildningskontraktet. För att få till stånd många olika möjligheter är kontakter med näringsliv och arbetstagarorganisationer centrala.

Utbildningskontraktet innebär att när en person under 25 år som saknar gymnasieexamen söker stöd på Arbetsförmedlingen slussas denne direkt in i

³⁹Enligt socialtjänstlagen får kommunen begära att den som är 25 år och uppbär försörjningsstöd under viss tid ska delta i anvisad praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet. Även den som uppbär aktivitetsstöd eller a-kassa kan enligt befintlig lagstiftning få sin ersättning nedsatt om man avvisar ett erbjudande om deltagande i arbetsmarknadspolitiskt program.

Fel! Okänt namn på

utbildningskontraktet, och en individuell utbildningsplan upprättas. Det innebär att alla arbetsmarknadspolitiska insatser, såsom nystartsjobb och olika typer av arbetsmarknadsutbildningar, villkoras med att den unge följer utbildningsplanen. Även alla former av ekonomisk ersättning villkoras av att utbildningsplanen fullföljs.

För de unga som har ingått ett utbildningskontrakt utgår ett särskilt studiestöd eller det förhöjda studiebidraget. Det särskilda studiestödet finns på två nivåer. Den ena nivån motsvarar vad individen skulle ha fått i aktivitetsstöd eller a-kassa, och för de som inte är berättigade till a-kassa motsvarar studiestödet vad individen skulle ha fått i försörjningsstöd. För dem som inte är berättigade till vare sig a-kassa eller försörjningsstöd finns möjlighet att ta del av det förhöjda studiebidrag som i dag ges till personer mellan 20 och 24 år som studerar för att nå grundskole- eller gymnasiekompetens.

Insatserna inom utbildningskontraktet ska vara anpassade efter förhållandena på den lokala arbetsmarknaden och det regionala näringslivets behov. För att genomföra utbildningskontraktet krävs insatser på flera nivåer, såväl lokalt som statligt. Samordning bör ske mellan kommuner, kommun- och regionförbund, arbetsförmedlingar och andra aktörer.

Kommunen har i dag ett ansvar för att följa upp arbetslösa ungdomar under 20 år som inte har gymnasieexamen. Det arbetet bör intensifieras i kommunerna så att de kan kartlägga, söka upp, motivera och aktivera dessa ungdomar inom ramen för utbildningskontraktet.

Vi bedömer att utbildningskontraktet fullt utbyggt kommer att omfatta 10 000 platser till en årlig kostnad av drygt 2 miljarder kronor. Åtgärden finansieras genom en avveckling av den generella nedsättningen av arbetsgivaravgiften för unga.

Traineeplatser

För unga under 25 år som har fullgjort sin gymnasieutbildning och därför inte kommer i fråga för insatser inom ramen för systemet med utbildningskontrakt kan det ändå finnas ett behov av särskilda åtgärder för att underlätta inträdet på arbetsmarknaden. Vi vill därför rikta en kraftfull ekonomisk stimulans till de företag och organisationer som anställer en trainee. Traineeplatserna anordnas i både offentlig och privat verksamhet.

Tidigare arbetslöshetsperiod ska inte utgöra ett kriterium för att kvalificera sig för en traineeanställning. Alla arbetsgivare ska kunna ansöka om att anställa en trainee under förutsättning att det finns en godkänd handlingsplan med ett tydligt utbildningsinnehåll. Den traineeanställda ska få kunskaper om arbetsplatsen och branschen och ges möjlighet att pröva på arbetsplatsens olika avdelningar och verksamheter. Det måste också finnas en utsedd handledare på arbetsplatsen. Arbetsmarknadens parter ska sluta avtal om traineeanställningarna.

För att öka kontaktytan mellan högskolan och näringslivet samt underlätta arbetsmarknadsinträde vill vi även skapa traineeplatser för unga akademiker. För att komma i fråga för denna insats krävs att man är under 29 år och att

man har examen på minst grundnivå. I övrigt gäller samma regelverk som för de övriga traineeplatserna.

Nynäshamnsmodellen för sommarjobb införs i hela landet

Ett sommarjobb är ofta ungdomars första kontakt med arbetslivet. Genom sommarjobb får ungdomar lära sig vilka krav som ställs på en arbetsplats, praktiska arbetslivserfarenheter och referenser för sitt framtida jobbsökande.

I Nynäshamn i södra Stockholms län har det under ett antal år bedrivits ett mycket framgångsrikt samarbete mellan kommunen och näringslivet för att skaffa fram sommarjobb åt skolungdomar. Fyra årskullar, de som har slutat årskurs 9 på högstadiet till dem som har slutat årskurs 3 på gymnasiet, erbjuds sommarjobb, och alla som lämnar in en ansökan garanteras arbete. Garantin inkluderar arbete i tre veckor.

Av de sommarjobb som finns i satsningen är 60 procent inom det privata näringslivet och resterande 40 procent inom den kommunala verksamheten. De privata arbetsgivare som inte kan stå för hela lönekostnaden kan erhålla en viss ekonomisk hjälp från kommunen.

Vi föreslår att Nynäshamnsmodellen utvidgas till att omfatta Sveriges samtliga kommuner. De kommuner som inför modellen erhåller ett särskilt statligt stimulansbidrag.

Omställning

Samtidigt som många företag uppger att de har rekryteringsproblem har vi en arbetslöshet som biter sig fast på höga nivåer. Det tyder på brister i Sveriges omställningsförmåga, vilket är allvarligt. I en allt skarpare global konkurrens är den viktigaste konkurrensfördelen att lära nytt och ställa om snabbare än konkurrenterna.

Globaliseringen innebär att omvandlingen av den svenska ekonomin accelererar. Den snabba ekonomiska utvecklingen i folkrika stater som Kina och Indien ökar pressen på svenska företag som huvudsakligen är lönekonkurrenrande.

Det finns, schematiskt sett, två alternativa strategier för att möta det snabbt uppskrivade internationella konkurrenstrycket. En möjlighet är att vidmakthålla den svenska konkurrenskraften genom att sänka kostnadsläget, dvs. i första hand lönekostnaderna. Regeringens politik har en rad inslag i den riktningen, inte minst den ineffektiva och dyra sänkningen av arbetsgivaravgifterna för unga. Försämrade omställningsförsäkringar i syfte att pressa ned reservationslönen på arbetsmarknaden är en annan åtgärd i samma anda.

Vi är övertygade om att den väg regeringen har slagit in på är en ekonomisk-politisk återvändsgränd, som långsiktigt inte ger oss den välståndökning som krävs för att kombinera en hög kvalitet i de offentliga välfärdstjänsterna med en stark tillväxt i hushållens köpkraft. Sverige ska hävda sig genom att klättra högre i värdekedjan än våra konkurrentländer, framför allt genom

Fel! Okänt namn på

att öka kunskapsinnehållet i de varor och tjänster som vi exporterar, inte genom sänkta löner.

Omställningen av den svenska ekonomin är därför i betydande utsträckning en fråga om kunskap och utbildning. I den nya, globaliserade ekonomin måste var och en ges förutsättningar att under hela yrkeslivet bygga på och anpassa sin kompetens efter en snabbt föränderlig arbetsmarknad.

Högre utbildning

Den högre utbildningen är en hörnsten i vår politik för fler jobb och växande företag. Utbyggnaden av högskolan och yrkeshögskolan måste fortsätta. Vårt mål är att hälften av 30–34-åringarna ska ha genomgått en minst 2-årig högre utbildning (högskola och yrkeshögskola) år 2020. Vi ser också ett stort behov av åtgärder för att höja kvaliteten i den högre utbildningen, bl.a. genom mer lärarledd undervisning.

Den ökade arbetslösheten bland unga akademiker är oroande. För att öka möjligheterna att efter examen snabbt komma in på arbetsmarknaden vill vi skapa särskilda traineeplatser för personer under 29 år med examen från högskola eller universitet (se även ovan).

För att brygga över till de nya jobben är det viktigt att människor ges goda förutsättningar att röra sig mellan arbete och högre studier. Därför anser vi att arbetslivserfarenhet bör vara meriterande när man söker till högskolan.

Vuxenutbildning

Utan gymnasiekompetens är utsikterna på arbetsmarknaden mycket dystra. År 2011 var arbetslösheten över 17,4 procent bland dem med endast förgymnasial utbildning, vilket kan jämföras med 7,3 procent för dem med gymnasieutbildning och 4,6 procent för dem som hade läst vidare på högskola.⁴⁰ Statistiken visar med brutal tydlighet vikten av att ge människor utan tillräcklig utbildningsbakgrund en andra chans. Vi ser därför ett betydande behov av att bygga ut antalet platser på vuxenutbildningen och inom den yrkesinriktade arbetsmarknadsutbildningen under kommande år.

Utbildningsvikariat

Studier har visat att personer som under långa perioder inte ges möjlighet till vare sig studier eller arbete riskerar att aldrig komma tillbaka till arbetsmarknaden. I februari i år fanns det närmare 70 000 personer som har varit arbetslösa i mer än två år, en grupp som har mer än fördubblats sedan 2006.⁴¹

Inom stora delar av arbetsmarknaden, inte minst inom äldreomsorgen, står man nu inför betydande omställningsproblem till följd av en stor generationsväxling. Behoven av såväl vidareutbildning av befintlig personal som av

⁴⁰ SCB/AKU.

⁴¹ Data från Arbetsförmedlingen.

nyrekryteringar växer, något som bör kunna öppna dörrar även för personer som står lite längre bort från arbetsmarknaden.

För att ge personer som har varit långvarigt arbetslösa ny och efterfrågad arbetslivserfarenhet och samtidigt stimulera till livslångt lärande vill vi införa ett system med utbildningsvikariat. Den arbetsgivare som vikariatsanställer en långtidsarbetslös för att ge en fast anställd möjlighet att fortbilda sig inom sitt yrkesområde ska ges ett betydande ekonomiskt stöd från staten. Den fast anställda behåller sina ordinarie löneförmåner under utbildningstiden, men arbetsgivaren kan få ersättning för utbildningskostnaderna.

Åtgärden har en dokumenterat positiv effekt. I en utvärdering av Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU), konstateras en signifikant högre sannolikhet för den arbetssökande att hitta ett reguljärt jobb om man har haft ett utbildningsvikariat.⁴²

Omställning kräver trygghet

Arbetslivet ställer allt större krav på människors förmåga till flexibilitet. Allt fler kommer att vilja och behöva byta jobb och yrkesinriktning under sitt yrkesverksamma liv. Nyfikenhet på det nya och oprövade förutsätter trygghet. Förbättrade försäkringar vid arbetslöshet och sjukdom är därför centrala delar i vår politik för en ökad omställningsförmåga.

En fungerande arbetslinje på en snabbt föränderlig arbetsmarknad förutsätter en fungerande arbetslöshetsförsäkring. En OECD-studie har visat att en bra arbetslöshetsförsäkring förbättrar matchningen på arbetsmarknaden genom att den arbetslöse ges ekonomiska förutsättningar att leta efter och hitta ett jobb som motsvarar hans eller hennes utbildning och arbetslivserfarenhet.⁴³

Den arbetslöshetsförsäkring som vi har i dag svarar inte mot dessa krav. Regeringens försämringar av arbetslöshetsförsäkringen har skadat den svenska modellen och gjort att många arbetslösa i dag hänvisas till försörjningsstöd. Enligt Socialstyrelsen uppgår omkring 40 procent av dem som uppbär ekonomiskt bistånd att arbetslöshet är det främsta försörjningshindret.⁴⁴

En annan hörnsten i en politik för förbättrad omställningsförmåga är skapandet av en förutsägbar, modern och rättssäker sjukförsäkring. Även i detta avseende menar vi att regeringens ekonomiska politik har skadat Sveriges konkurrenskraft.

Vår utgångspunkt är att välfärden bygger på att alla som kan jobba också gör det. Men den som är sjuk och inte kan arbeta ska ha rätt till både snabb rehabilitering tillbaka till arbete och ekonomisk trygghet under den tid det tar. Vi vill ha en sjukförsäkring som bygger på arbetslinjen, ger bra inkomstrygghet, finansieras solidariskt och där ingen faller mellan stolarna.

⁴² An evaluation of the Swedish trainee replacement schemes, IFAU, 2002.

⁴³ OECD Employment Outlook, 2006.

⁴⁴ Statistik över försörjningshinder och ändamål med ekonomiskt bistånd 2010, Socialstyrelsen.

Fel! Okänt namn på

Det ska vara lätt att växla mellan anställning och företagande, och även i detta avseende är trygghet centralt. Det innebär alltid en risk att starta företag, men om otrygghetsgapet blir för stort kommer många goda affärsidéer att förbli just idéer. Den trygghet som anställda har vid sjukdom, föräldraskap eller arbetslöshet bör i större utsträckning gälla även företagare. Företagande måste också på olika sätt bli en mer naturlig väg in på arbetsmarknaden efter arbetslöshet.

Ökade drivkrafter till arbete för personer med försörjningsstöd

Försörjningsstödet är utformat för att utgöra ett yttersta skyddsnät för personer med sociala problem och är ursprungligen inte tänkt för personer vars främsta försörjningshinder är arbetslöshet. I dagsläget (februari 2012) uppger emellertid hela 44 procent av mottagarna av försörjningsstöd arbetslöshet som försörjningshinder. Särskilt allvarligt är att det långvariga biståndsmottagandet fortsätter att öka. Mellan 2006 och 2010 har antalet långvariga biståndsmottagare ökat med 39 procent. År 2010 fick 37 procent av samtliga vuxna biståndsmottagare (18 år och äldre) bistånd i minst tio månader under året. Problemet finns främst i storstadsområden och i större städer.⁴⁵

Ett problem för personer med försörjningsstöd som försöker etablera sig på arbetsmarknaden är den behovsprövning som innebär att försörjningsstödet minskas fullt ut med intjänad inkomst. För den som är ekonomiskt beroende av försörjningsstöd innebär detta att försörjningsstödet minskar krona för krona motsvarande den intjänade arbetsinkomsten efter skatt. Det nuvarande jobbskatteavdraget är här helt verkningslöst.

Då arbetslösa med försörjningsstöd sällan kan påräkna ett heltidsarbete utan vanligtvis erbjuds deltidsarbete eller enstaka timmar blir följden ofta att en arbetsinsats inte leder till någon som helst förbättring av personens ekonomiska situation. Detta är inte rimligt. I syfte att stödja arbetsinträde för personer med försörjningsstöd föreslår vi en tidsbegränsad skattekreditering för personer med försörjningsstöd som börjar arbeta. Försörjningsstödet ska inte kunna reduceras med anledning av skattekrediten.

Modellen innebär en stimulans till att utöka arbetsinkomsterna under krediteringstiden. Samtidigt undviks permanenta skillnader i lön efter skatt för lika arbetsinsatser. Riktade till rätt individer kan inkomstskillnaderna accepteras övergångsvis. För att få skattekreditering ska man ha varit arbetslös och fått försörjningsstöd i minst sex månader. Skattekreditering ska endast utgå för bruttoinkomster upp till socialbidragsnormen.

En bättre fungerande bostadsmarknad

En väl fungerande arbetsmarknad med en rörlig arbetskraft förutsätter en bostadsmarknad som präglas av rörlighet, tillgänglighet och låga trösklar. Enligt Boverket råder det bostadsbrist i 43 procent av Sveriges kommuner.⁴⁶

⁴⁵ Socialstyrelsens statistik över ekonomiskt bistånd.

⁴⁶ Bostadsmarknaden 2011–2012, Boverket.

Brist på bostäder utgör i dag ett hinder för såväl arbetsökande som studerande som behöver flytta till jobb eller utbildning. Dessutom finns det ett stort behov av renoveringar, inte minst i det bostadsbestånd som byggdes under 1960- och 70-talen.

Det krävs en bred palett av åtgärder för att förbättra bostadsmarknadens funktionssätt. Viktigast är att långsiktigt få upp bostadsproduktionen på en betydligt högre nivå än i dag. På kort sikt är det dock svårt att bygga bort hela bostadsbristen. Därför behöver det befintliga bostadsbeståndet utnyttjas bättre. Att underlätta uthyrning av privatbostäder är en åtgärd som kan prövas. Vi vill dock betona att detta måste omgärdas av ett tydligt regelverk. Den som står långt från bostadsmarknaden ska inte betala priset för en illa fungerande bostadspolitik.

För att långsiktigt lösa bostadsbristen krävs det också en ökad nyproduktion. Bostadsbyggandet motsvarar sedan en längre tid inte befolkningstillväxten. Bostadsbyggandet 2010 var det lägsta sedan 2001.⁴⁷ De låga investeringsnivåerna framgår även vid internationella jämförelser.⁴⁸ De negativa konsekvenserna är omfattande, både för enskilda hushåll, för den ekonomiska utvecklingen och för samhällsutvecklingen i stort. Riktade ekonomiska stimulanser från staten kan komma att krävas för att öka nyproduktionen.

Insatser för bättre riskkapitalförsörjning

De senaste tio femton åren har präglats av en mycket god kapitaltillgång i den globala ekonomin, en era som synes vara på väg mot sitt slut. Parallellt med att Kina i övergången mot en mer konsumtionsinriktad tillväxt av allt att döma kommer att minska sina placeringar i utländska tillgångar sker nu också en bred global uppstramning av de institutionella ramverken kring finansmarknaderna. Därtill kommer den statliga upplåningen, inte minst i USA och ett antal europeiska länder, att vara fortsatt stor under kommande år, vilket riskerar att ytterligare hålla tillbaka de privata investeringarna.

Sammantaget talar detta för att det kommer att dröja mycket länge innan vi når samma nivå på kapitaltillgången i ekonomin som vi har vant oss vid under det senaste dryga decenniet. Den brist på privat riskkapital i tidiga utvecklingsfaser som redan nu är påtaglig inom vissa segment av den svenska ekonomin kommer därför sannolikt bli än mer uttalad i framtiden. Det finns således goda argument för att under de kommande åren intensifiera och effektivisera de statliga insatserna på riskkapitalområdet.

Riskkapitalfond

Vi vill skapa en statlig riskkapitalfond. Fonden ska ha ett särskilt fokus på innovativa små och medelstora företag. Fonden ska agera i tidiga utvecklings-

⁴⁷ Data från SCB. Avser det totala antalet färdigställda lägenheter i småhus och flerbildningsfastigheter.

⁴⁸ Se rapport från SNS konjunkturråd 2012.

Fel! Okänt namn på

faser och vara tydligt marknadskompletterande, vilket innebär att enskilda engagemang ska avslutas när företaget har nått en mognad som möjliggör privat finansiering. Fonden finansieras genom en avveckling av det statliga venture capital-bolaget Fouriertransform som synes ha misslyckats i sitt uppdrag att stimulera fram investeringar i svensk fordonsteknikutveckling. Sedan starten 2009 har bolaget endast beslutat om investeringar för 10–15 procent av sitt totala kapital på 3 miljarder kronor.

En dörr in

De offentliga riskkapitalinsatserna i Sverige präglas av en långtgående fragmentisering. Vår bedömning är att det finns betydande skalfördelar att hämta genom att bättra samordna de olika aktörerna och i vissa fall även fusionera dem. Vi vill i dialog med näringslivet genomföra en kartläggning och analys i syfte att hitta potentialer för att effektivisera de statliga riskkapitalinsatserna.

Riskkapitalavdrag

Vi vill stärka de ekonomiska incitamenten för investeringar i externt tillväxtkapital i noterade bolag. En möjlig lösning är att koppla en skattereduktion till den typen av investeringar. Det viktiga är dock inte den exakta tekniska lösningen utan att vi så snabbt som möjligt kan få en modell på plats som undanröjer hinder för tillväxt i företagen.

Forskning och utveckling

Globaliseringen innebär mer av möjligheter än av hot. Det gäller såväl för svensk forskning som för svenska företag. Sveriges andel av den totala forskningen i världen kommer att minska när allt fler länder nu genomgår en snabb ekonomisk utveckling och etablerar sig både som ekonomiska aktörer och inom forskningssamfundet. Detta är i sig inget problem, men den svenska forskningen måste ha en kvalitet och en inriktning som gör den fortsatt konkurrenskraftig.

Många av utmaningarna för den framtida forskningen gäller problemställningar som vi delar med resten av världen, t.ex. i fråga om livsmedelsproduktion, läkemedelsförsörjning och energi och klimatförändringar.

Rätt utnyttjat innebär detta stora möjligheter för svensk forskning och svenska företag. En framsynt klimatomställning och utveckling av förnybara energikällor byggd på svensk forskning och utveckling kan exempelvis ge Sverige nya arbetstillfällen och exportinkomster samt bidra till en hållbar utveckling globalt.

Långsiktigt ökade resurser till statlig forskning

Den statligt finansierade forskningen är en viktig hörnsten i innovationspolitiken. Grundforskningen tillhör den absoluta kärnan i det offentliga åtagandet.

Vi ser ett tydligt behov av att långsiktigt öka investeringarna i statlig forskning.

I samband med riksdagsbehandlingen av den kommande forskningspropositionen ser vi fram emot att ytterligare utveckla våra förslag gällande den statliga forskningen. Här kommer vi bl.a. återkomma till hur forskningsresurserna inom den befintliga ramen kan fördelas och organiseras på ett effektivare sätt. Det finns sannolikt en rad sätt att få bättre utväxling på insatta resurser. Det kan t.ex. röra sig om att utveckla miljöer för spetsforskning och för samverkan med externa aktörer. Det är också intressant att överväga om det behövs mer av satsningar på tvärvetenskaplig och tillämpad forskning för att öka kommersialiseringen av forskningsresultat.

Utvidgad avdragsrätt för FoU-investeringar

Under de senaste decennierna har näringslivets struktur förändrats påtagligt. Nettotillskottet av nya jobb sker i dag nästan uteslutande i små och medelstora företag. Det är dock inte bara jobbtillväxten som har ombalanserats till de mindre företagens fördel. Det har även skett en tyngdpunktsförskjutning när det gäller FoU-verksamheten. Små och medelstora företag står inte bara för en allt större del av de nya jobben; även den innovativa verksamheten sker i allt högre grad inom mindre företagsstrukturer.⁴⁹

Vi vill förstärka den utvecklingen. De svenska privata FoU-investeringarna är fortfarande mycket starkt koncentrerade till ett fåtal stora företag. För att driva på investeringarna och samtidigt skapa en mer differentierad och därmed mindre sårbar privat forskningsbas vill vi utöka avdragsrätten för FoU-utgifter. Utgifter för FoU får i dag dras av mot bolagsskatten. Möjligheten att reducera sin skatt genom avdrag för FoU-utgifter förutsätter alltså att verksamheten genererar vinst, vilket sällan är fallet i mindre, nystartade forskningsintensiva företag. Vi föreslår därför att företag under ett uppbyggnadsstadium får göra avdrag för FoU-utgifter mot arbetsgivaravgiften.

Ytterligare skatteincitament för att stimulera FoU-investeringar

Vi vill se över ytterligare möjligheter att skapa mer gynnsamma skattemässiga förutsättningar för FoU-investeringar. Det finns en rad internationella exempel på olika typer av skatteincitament för ökade investeringar i FoU som är värda att studera närmare. I Norge ges t.ex. skattelättnader (Skattefunn) som innebär att företagen utöver de normala kostnadsavdragen får göra 18–20 procents skatteavdrag för FoU-investeringar. En annan intressant modell är det nederländska systemet med innovationsboxar som innebär att de intäkter som genereras av investeringar i immateriella tillgångar belastas med en lägre bolagsskatt. Ett liknade system är även under utveckling i Storbritannien.

⁴⁹ Se t.ex. Forskning och utveckling vid små och medelstora företag, Vinnova, 2006.

Fel! Okänt namn nå

Innovationsupphandling

Det faktum att så många svenska exportföretag har vuxit fram som en direkt följd av samverkan med staten belyser en viktig insikt: Sverige är en extremt liten marknad för teknik- och innovationsdrivna företag. Stora investeringar i FoU är synonymt med dels hög risk, dels betydande skalfördelar i produktionen. Under många decennier kompenserades den lilla hemmamarknaden genom att staten övertog riskerna i stora utvecklingsprojekt och bidrog till skalfördelar genom egna beställningar. Detta har varit tydligast inom försvarsindustrin, men gäller också i varierande grad flera andra industrigrenar. Funktions- eller innovationsupphandling har varit en viktig faktor bakom de svenska industriella framgångarna.

Under de senaste decennierna har dock förutsättningarna för samverkan mellan staten och näringslivet förändrats i grunden. Företagen agerar i dag på en väsentligt mer internationaliserad marknad. Sverige, hemmamarknaden, är inte längre det naturliga brohuvudet för kommersialisering av nya innovationer. Vidare är några av de statliga monopol som tidigare var spelplanen för ett långtgående FoU-samarbete mellan staten och näringslivet i dag avreglerade, till exempel telemarknaden. I och med EU-medlemskapet har det också satts upp betydligt snävare juridiska ramar för samverkan mellan staten och enskilda bolag.

Som en följd av den snabba globaliseringen och utvecklingen mot mer specialiserad och innovationsdriven tillväxt har emellertid den svenska hemmamarknadens relativa litenhet inte blivit mindre uttalad, tvärtom. Det finns en uppenbar risk att Sverige nu tappar mark jämfört med länder som har en tätare koppling mellan politik och näringsliv. För att öka den svenska konkurrenskraften vill vi därför vidta åtgärder för att öka inslagen av så kallad innovationsupphandling. Innovationsupphandling kan definieras som upphandling av i förväg okända lösningar på ett definierat problem eller behov för vilka det ännu inte har etablerats någon marknad.

Den offentliga upphandlingen i Sverige berör tiotusentals upphandlande myndigheter och enheter, och värdet av den offentliga upphandlingen uppskattas till ca 500 miljarder kronor per år. Offentlig upphandling borde kunna nyttjas på ett mycket bättre sätt som ett verktyg för att driva på förnyelsen av den svenska ekonomin.

De innovationsupphandlingar som nu görs av exempelvis Energimyndigheten och en rad kommuner och regioner fungerar ofta väl men ingår inte i någon samlad nationell strategi.

Vi anser att det finns starka behov av en sådan nationell strategi. Fler sektorsmyndigheter än Energimyndigheten skulle kunna ingå i denna, exempelvis Naturvårdsverket. Myndigheterna skulle inom ramen för sina verksamheter kunna ges uppdrag som utöver myndigheternas behov av lösningar även inkluderade bredare samhällliga behov av nya systemlösningar. I arbetet med att ta fram en nationell strategi bör det bl.a. formuleras mål kring hur stor andel av den totala volymen offentlig upphandling som ska användas för innovationsupphandlingar.

Vi vill att staten inom ramen för strategisk samverkan mellan politik, näringsliv och akademi inleder ett arbete kring innovationsupphandling syftande till lösningar på centrala samhällsutmaningar vilket samtidigt kan bidra till att stärka den svenska konkurrenskraften. På så sätt kan fler av de företag och arbetstillfällen som behövs för att lösa framtidens utmaningar, nationellt och globalt, komma att lokaliseras i Sverige i stället för i andra länder och regioner.

Infrastruktur och transporter

Investeringar i infrastruktur – en nyckel för hållbar tillväxt

Det är klokt och ansvarsfullt att öka investeringarna i infrastruktur när konjunkturen är svag. Även om väg- och järnvägsbyggande över tid har blivit mindre arbetsintensivt är satsningar på infrastruktur fortfarande ett relativt effektivt sätt att hålla uppe sysselsättningen när det råder ett lågt resursutnyttjande i ekonomin.

Investeringar i infrastrukturen, inklusive it-infrastruktur, handlar dock framför allt om att öka Sveriges långsiktiga konkurrenskraft. Förbättringar i infrastrukturen ger lägre transportkostnader och mer tillförlitliga transporttjänster, vilket i sin tur ger en rad positiva effekter på ekonomin. Forskningen framhåller bl.a. transportinfrastrukturens betydelse för att skapa större lokala marknader för arbete, bostäder och konsumtion, något som är starkt förknippat med ökad produktivitet, kortare arbetslöshetstider och högre sysselsättningstillväxt. En effektiv godslogistik är givetvis också oerhört centralt för konkurrenskraften i de varuexporterande delarna av näringslivet.⁵⁰

Infrastrukturpolitiken har även en nyckelroll när det gäller klimatomställningen av Sverige. Trafiksektorn är det enda samhällsområde som sett över de senaste två decennierna uppvisar en fortsatt mycket kraftig ökning av utsläppen av växthusgaser. Hela transportsystemet står i dag för drygt 40 procent av de svenska växthusgasutsläppen, inklusive utrikes sjöfart och flyg.⁵¹

Ökade investeringar och prioritering av miljövänliga transporter

Som vi tidigare har berört finns det en hel del som tyder på att investeringarna i det svenska transportsystemet är låga, både i ett historiskt och internationellt perspektiv. Under de kommande åren ser vi ett behov av att öka investeringarna i infrastruktur, framför allt järnvägen. Efter lång tid av bristande resurser till underhåll och begränsad kapacitetsökning är det svenska järnvägsnätet starkt ansträngt. Ett järnvägssystem som befinner sig farligt nära, eller t.o.m. på vissa sträckor, har passerat vad som i praktiken är kapacitetsutnyttjande är extremt känsligt för störningar. Arbetspendlare, inte minst i stor-

⁵⁰ Sambandet mellan investeringar i transportsystemet och ekonomisk tillväxt diskuterades i samband med ett expertseminarium arrangerat av Socialdemokraterna den 7 mars 2012.

⁵¹ Data från Naturvårdsverket.

Fel! Okänt namn på

stadsregionerna, drabbas av ständiga förseningar och industrins godstransporter utsätts för återkommande störningar. Sammantaget leder bristerna i järnvägsinfrastrukturen till betydande samhällsekonomiska förluster, framför allt på lång sikt.⁵²

Ökade investeringar i järnvägsnätet kan även, framför allt i kombination med andra styrmedel, ge ett kraftfullt bidrag till den gröna omställningen av transportsystemet. Kapacitetsbristen i järnvägssystemet gör i dag att många företag, trots höga ambitioner när det gäller gröna transporter, inte ser någon annan utväg än att frakta sitt gods på lastbil. Även för enskilda personer, inte minst i storstadsregionerna, gör ständiga förseningar och fullsatta tåg att det är svårt att kombinera en fungerande vardag med miljövänliga, kollektiva arbetsresor. Det är självfallet orimligt att företag och hushåll på detta sätt hålls tillbaka i sina strävanden att bidra till en hållbar tillväxt.

Finansiering av infrastruktur

Investeringar i vägar och järnvägar ska finansieras på ett ansvarsfullt sätt. I det ligger att investeringar i infrastruktur huvudsakligen ska finansieras över anslag i statsbudgeten.

Vi är dock på sikt öppna för att i vissa väl avgränsade fall pröva den modell för avgiftsfinansiering som regeringen har tillämpat inom ramen för Stockholmsöverenskommelsen och det västsvenska infrastrukturpaketet, där lån i Riksgälden finansierar större väg- och järnvägsprojekt, bl.a. Förbifart Stockholm och pendeltågstunneln Västlänken i Göteborg. I finansieringslösningen ges emellertid staten full kostnadstäckning för dessa lån genom att räntor och amorteringar betalas med överskottet från trängselskatten. På så vis skapas en robust ekonomi i projekten som står i mycket god samklang med intentionerna bakom det finanspolitiska ramverket.

Vi ser även en stor potential i att utveckla andra former av alternativ finansiering, inte minst genom att på olika sätt utnyttja de ibland mycket betydande markvärdesstegringar som blir effekten av att man bygger ny infrastruktur. En finansieringsmodell byggd på exploateringsintäkter har bl.a. prövats med framgång vid bygget av Köpenhamns tunnelbana. För att få utrymme för fler angelägna investeringar anser vi att man utöver trängselskatt även bör kunna öka inslaget av andra typer av brukaravgifter.

Det är viktigt att poängtera statens ekonomiska ansvar för grundläggande infrastruktur såsom europavägar, riksvägar och järnvägens stamnät. Infrastruktursatsningar ska styras utifrån samhällsekonomisk nytta på nationell nivå, inte enskilda kommuners eller regioners ekonomi.

⁵² Se t.ex. statliga Trafikanalys rapport Arbetspendling i storstadsregionerna – en nulägesanalys” där förseningskostnaderna för pendlarna i Stockholm, Göteborg och Malmö uppskattas till 8,5 miljarder kronor årligen, varav 5 miljarder kronor härrör från förseningar i spårtrafiken.

Miljöbilspremie

Vi föreslår ett system med stegvisa miljöbilsbonusar där bilar med lägre utsläpp får en premie. Men vi tror också att vi kan driva på utvecklingen ännu mer genom att införa en registreringsavgift för bilar med koldioxidutsläpp över en viss nivå. I Frankrike finns ett sådant kostnadsneutralt system med registreringskatt och miljöbilsbonus. Det system vi föreslår bör samordnas med den nya miljöbilsdefinition som ska börja gälla 2013.

En kunskapsskola för alla.

Kunskapsresultaten sjunker och likvärdigheten minskar.

Under de senaste fem åren har andelen elever som inte når grundskolans mål ökat för varje år. De internationella kunskapsmätningarna visar även att svenska elevers kunskaper har försvagats jämfört med andra länder. Studier har visat att Sverige tillsammans med Irland är de två länder som har rasat mest de senaste tio åren. Det som är mycket bekymmersamt är att våra svenska elever har försämrat sina resultat på samtliga områden. Samtidigt har Sverige tappat den tidigare tätpositionen vad gäller en likvärdig skola. Skillnaderna mellan eleverna har ökat och den sociala bakgrundens betydelse i Sverige har blivit större och t.o.m. större än OECD-genomsnittet. I Sverige spelar elevernas sociala bakgrund numera lika stor roll för resultaten som för eleverna i Tyskland och USA. År 2011 var det drygt 94 procent av eleverna med minst en högskoleutbildad förälder som nådde behörighet till något av gymnasieskolans program, medan motsvarande andel för elever vars föräldrars högsta utbildningsnivå är gymnasieskola respektive grundskola var knappt 85 procent respektive knappt 61 procent. Varje elev ges således inte chansen att lyckas i skolan. Det är ett uppenbart misslyckande för skolpolitiken.

Den minskade likvärdigheten är också en av förklaringarna till att resultaten i skolan sjunker. OECD visar tydligt att skolsystem som ger alla elever samma chans att lyckas i skolan kommer också att prestera höga resultat medan ojämlika skolsystem genererar låga skolresultat. En skolpolitik för höga kunskapsresultat måste därför också vara en skolpolitik för en jämlik skola som ger varje elev chans att lyckas. Resurserna till skolan måste fördelas efter elevernas behov.

Investera i lärarna

Det enskilt viktigaste för en elevs resultat är att de möter en riktigt bra lärare. Därför behöver Sverige investera mer och bättre i lärarna. Att så få unga människor i dag söker sig till lärarutbildningarna är långsiktigt en katastrof. För att vända trenden måste läraarnas arbete värderas högre. Statusen måste bli högre och lämplighetstester bör införas.

Efter genomförd lärarutbildning behöver lärarna också garanteras återkommande kompetensutveckling under hela arbetslivet. Det behövs fler möj-

Fel! Okänt namn på

ligheter till utveckling och karriär för lärare i skolan. Det kan exempelvis handla om att ta ansvar för ämne och ämnesutveckling, kvalitetsarbete, bedömning och betygsättning, handledarskap för lärarstudenter samt mentorskap för nyutbildade lärare. Skolhuvudmännen och rektorerna måste ta till vara den kompetens som lärarna besitter och stimulera till professionell utveckling och större ansvarstagande i skolan. På landets alla skolor måste det därför skapas karriärvägar och möjligheter att premiera duktiga lärare genom högre lön.

Utvecklingen av rektorsrollen

I de bästa skolsystemen i världen använder rektorerna uppemot 80 procent av sin arbetstid till det pedagogiska ledarskapet. Dit har vi långt i Sverige även om många rektorer och skolledare drömmer om att nå dit. I dag präglas mycket av skolledarens arbetstid av arbete med ekonomi och lokaler, personal och elevärenden. Det är mycket viktiga frågor, men helt klart är att rektorerna i Sverige måste kunna lägga mer tid på det pedagogiska ledarskapet om vi ska vända utvecklingen i skolan. Skolan behöver utvecklas till en mer lärande organisation. Skolledare måste ges möjlighet till fortsatt pedagogiskt utvecklingsstöd. Framstående lärare bör coacha och vägleda andra. Lärare och rektorer behöver vara i ständig dialog med forskare och praktiker för att snabbt kunna tillgodogöra sig ny forskning, andra erfarenheter och välfungerande metoder.

Motverka social segregation

Forskningen visar att kamrateffekterna i lärande är stora. Det spelar stor roll för studieklimatet i klassen hur motiverade eleverna är. Om bara en liten andel av klassens elever motiveras att satsa hårt på sina studier påverkar det studieklimatet negativt. Mångfald i en studiegrupp berikar läroprocessen positivt. Därför måste den sociala segregationen mellan skolor minska. I dag ställer högskolelagen krav på lärosätena att bredda sin rekrytering. Detta krav borde även gälla skolor. Skolhuvudmännen bör få i uppdrag att arbeta för att sammansättningen i elevgruppen blir heterogen avseende kön samt social och etnisk bakgrund. Kommuner och skolor bör också arbeta aktivt för att påverka sammansättningen genom exempelvis inriktningar och profilering av skolorna.

Forskning om skolan

Det är dags att ta den utbildningsvetenskapliga forskningen på mycket större allvar och se till att forskningsresultat och kunskapsbaserade metoder och erfarenheter kommer till användning i Sveriges skolor. Det är en viktig del i Socialdemokraternas arbete för att höja kunskapsresultaten och minska de sociala klyftorna i den svenska skolan. Det behövs mer av systematiska forskningsöversikter inom lärandets område. Forskningsresultat, kunskapsbaserade metoder och erfarenheter inom lärandets område behöver sammanställas och tillgängliggöras för skolans huvudmän, skolledare och lärare.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 2 maj 2012

Mikael Damberg (S)

Hans Hoff (S)

Carina Moberg (S)

Eva Sonidsson (S)

Fredrik Olovsson (S)

Morgan Johansson (S)

Urban Ahlin (S)

Tomas Eneroth (S)

Anders Ygeman (S)

Ylva Johansson (S)

Karin Åström (S)

Gunilla Carlsson i Hisings Backa (S)

Berit Högman (S)

Agneta Gille (S)

Sven-Erik Österberg (S)

Jennie Nilsson (S)

Veronica Palm (S)

Peter Hultqvist (S)

Lena Hallengren (S)

Matilda Ernkrans (S)

Marie Granlund (S)

Leif Jakobsson (S)

Ibrahim Baylan (S)